

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA A HATÁRON TÚLI TERÜLETEKEN

2.1.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSVIZSGÁLATA ÉS STRATÉGIAI ELEMZÉSE ERDÉLYBEN

KÉSZÍTETTE:
Császár Szabolcs
Dallos Levente
Kovács János
Stefán Bence
Stefán-Dobai Katalin
Tar Virág Erzsébet
Vass Attila

1.

BEVEZETÉS ÉS A KUTATÁS MÓDSZERTANI KERETEI

A Kárpát-medencei magyar népi kulturális örökség megőrzése, revitalizációja és az identitás átörökítése az elmúlt évtizedben olyan új dimenzióba lépett, amelynek legmeghatározóbb katalizátora a Csoóri Sándor Program elindítása és kiterjesztése volt. A program 2017 és 2025 közötti működése nem csupán egy finanszírozási mechanizmus megjelenését jelentette a térségben, hanem egy átfogó, stratégiai szintű beavatkozásként értelmezhető, amely alapjaiban formálta át a népi kultúrával foglalkozó intézményrendszert, a civil szervezeteket, az informális közösségeket és a kulturális szolgáltatók piacát. Jelen tanulmány célja, hogy a rendelkezésre álló primer kutatási anyagok – részletes mélyinterjúk, helyszíni tapasztalatok és a szervezetek beszámolói – alapján kimerítő részletességgel tárja fel a program hatásmechanizmusát három, társadalmilag, földrajzilag és történetileg markánsan elkülönülő régióban: a tömbmagyarság bázisát jelentő Székelyföldön és a Gyimesekben, a kulturális heterogenitást mutató Belső-Erdélyben, valamint a határmenti Partium és Bánság területén. A vizsgálat túllép a pusztán eredmények felsorolásán; a cél a támogatáspolitikai és a valós társadalmi igények találkozási pontjainak, a gazdasági mellékhatásoknak, az intézményesülési kényszerpályáknak, valamint a közösségmegtartó erő dinamikájának összefüggő elemzése.

A kutatás módszertani alapját egy 2025 őszén lefolytatott, kiterjedt kvalitatív vizsgálat képezi, amelynek során a térségek kulcsfontosságú kulturális szereplőivel, intézményvezetőivel, pályázatíróival és adminisztrátoraival készültek félig strukturált mélyinterjúk néptánc, népzene, zeneoktatás és kézművesség kategóriákban.¹ A 27 szervezet a CSSP részére benyújtott pályázataik alapján, a Hagyományok Háza munkatársai által került kiválasztásra. Releváns következtetéseket a viszonylag kis számú megkérdezés ellenére is le lehet vonni, figyelembe véve a szervezetek teljes tevékenységi körét, a regionális szakmai hálózatot, más pályázati lehetőségeket, valamint a magyar néptáncos, népzene és népi tárgyalgó szakma erdélyi dimenzióját. A kiválasztott minta szándékosan heterogén, lefedve a kulturális szervezetek teljes spektrumát, biztosítva ezzel a népművészeti területek reprezentativitását és a problématerkép teljességét. A vizsgálat kiterjedt a több évtizedes múlttal, jelentős saját ingatlanokkal és kiépült intézményrendszerrel rendelkező regionális kulturális központokra, a dinamikus fejlődő, amatőr városi néptánc-együttesekre, valamint a szórványlét peremén egyensúlyozó, a megmaradásért küzdő falusi kisközösségekre is. Ez a sokszínűség teszi lehetővé, hogy az elemzés ne rekedjen meg az általánosítások szintjén, hanem rávilágítson arra, hogyan adaptálódott ugyanaz a központi támogatási konstrukció a tömbmagyarság és a szórvány, a nagyvárosi egyetemi központok és az előregedő, elszigetelt falvak egymástól radikálisan eltérő realitásaihoz.

¹ Néptánc kategóriában Ákos, Bánffyhungad, Erdőcsinád, Gyergyószentmiklós, Gyimesbükk, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagykároly, Nagyvárad, Oroszhegy, Sepsiszentgyörgy, Temesvár, Zilah; népzene kategóriában Gyergyóditró és Szamosújvár; zeneoktatás kategóriában Csíkszereda (egy egyesület és egy alapítvány), Szászrégen, Székelyudvarhely, Válaszút; kézművesség kategóriában Nyárádszentsimon, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Tacs; táncház kategóriában pedig Kolozsvár, Marosvásárhely és Nagyvárad településeinek működő szervezetekkel készültek interjúk.

A vizsgált időszakban a Csoóri Sándor Program célkitűzései – a hazai és határon túli magyar közösségek megerősítése, a tudásátadás elősegítése, valamint a szakmai munka minőségi fejlesztése – alapvetően és látványosan teljesültek, ám a megvalósulás dinamikája régióként jelentős eltéréseket mutatott. A kutatás rávilágít arra, hogy a CSSP a Kárpát-medence keleti régióiban nem csupán kulturális mecénásként lépett fel, hanem sok esetben identitásképző tényezőként és gazdasági motorként is működött. Az elemzés során azonban nem tekinthetünk el a program által generált piaci hatásoktól, az adminisztrációs terhek okozta lemorzsolódástól és a támogatási rendszer strukturális merevségeiből fakadó feszültségektől sem, amelyek a napi működés szintjén folyamatos kihívások elé állítják a pályázókat.

A következőkben részletes regionális bontásban, földrajzi és társadalmi kontextusba ágyazva tárgyaljuk a tapasztalatokat, Székelyföld tömbmagyar közegétől indulva Belső-Erdély heterogén világán át Partium és Bánság határvidékéig.

2. SZÉKELYFÖLDI TAPASZTALATOK

2.1. A kisközösségi kulturális intézmények működése

Az elemzés elején saját tapasztalatok alapján mutatjuk be a régióban működő táncházmozgalom és amatőr néptáncgyűttesek utolsó tíz évének helyzetét. Ebben az időszakban már nincs olyan település az említett területen, ahol az emberek még tartanak olyan alkalmakhoz kötött táncmulatságokat, amelyben a főszerepet a hagyományos táncok és a hagyományos vonószene kapja. A lakodalmakban, keresztelekőn, sőt még az egyébként igen divatos, hagyományosnak mondott szüreti bálókban is gyakran szintetizátor kíséretű zene vagy úgynevezett mulatós zene szól (amit a résztvevők nagy része nem különböztet meg a hagyományos népzeneitől).

A táncházmozgalom ebben az összefüggésben a néptáncgyűttesek kiváltóságává válik. A táncházakban megfordulók többsége táncol valamely néptáncgyűttesben, melyek környezetüktől függően háromféle funkciót szolgálnak: a szórványban a magyarság összetartozásának a jelképévé válhatnak, míg a tömbmagyarságban, falun általában a helyi reprezentációs igények kiszolgálói, a városban pedig a tudatos hagyományőrzést kedvelő szülők gyermekeinek egyfajta elfoglaltsága a néptánc további tevékenységek mellett. Bár mindig is léteztek kivételek, a tendencia a legtöbb helyen ezt az irányt mutatta és mutatja ma is.

Mindhárom esetben a néptáncgyűttes oktatóján és háttérszervezetén múlik, hogy mit kezd a kialakult helyzettel. A néptáncoktatók képzéséről most nem beszélünk, de amennyiben az oktató kellő szakmaisággal és rálátással végzi munkáját, ebben a régióban nem tekinthet a színpadi néptánc maradéktalan megformálására mint elsődleges célra, hiszen ez a néptáncgyűttesek számára a fent felsorolt funkciókkal egybevetve a következőket jelentené: a szórványban a magyar hagyományok őrzése színpadi produkcióvá alakulna, ami a hétköznapi és hagyományos életmód, tánc, viselet (s ezáltal a magyar közösség) további eltávolodását vonná maga után; a tömbmagyarságban, falun a néptánc egyenlővé válna a koreográfiatanulással; a városban pedig – ahol minden bizonnyal megvan a lehetőség arra, hogy a táncházakban hagyományos vonószene muzsikájára mulassanak a táncosok – nem válna prioritássá a hagyományos életvitel, a viselet felöltése ünnepeken, hanem a lehetséges utazások vagy csoportbeli juttatások miatt járnának el táncolni a tagok.

A néptáncgyűttesek vezetőivel készült interjúk és az erdélyi szakmában elfogadott konszenzus szerint az együttesek akkor járnak jó úton, hogyha tagjaik egy-egy tájegység táncát a sajátjuk elsajátítása után vállalják, illetve ha céljuk a tánc által a szórakozás és párválasztás – az az egyszerű cél, ami miatt ötven évvel ezelőtt is táncoltak. Ha az amatőr mozgalomban a néptánc elsődleges funkciójává válik annak színpadon való alkalmazása, akkor művészeti tevékenységgé avatjuk, és értelmezésekor az amúgy csak színpadi táncra vonatkozó szempontok válnak normatívvá. Ezen irányelvek pedig a színpadi környezeten kívül nem csupán a szórakozás rovására mennek, hanem a táncházmozgalom amúgy is zárt

szabályrendszerét olyan paragrafusokkal egészítik ki, amik teljesen ellentétesek alapelveivel, vagy soha nem is léteztek a paraszti kultúrában, amelyből merítkezve az egész folyamat indult.

A néptáncgyűttesek fenti célja és (jó esetben) iránya konfliktusos helyzeteket alakíthat ki a támogatók és az együttesek között, hiszen ha egy helyi önkormányzat minden évben elvár egy-egy új egész estés műsort az együttestől, akkor az együttes heti egy próbáját maradéktalanul erre kell, hogy áldozza. Emiatt megszűnik az új tagok felvétele is, a néptáncgyűttes zárt közösséggé válik, és biztos úton halad a felszámolás felé, hiszen a tagok tudásukat csakis a színpadon kamatoztathatják, ami pedig az amatőr néptáncgyűttesek számára legjobb esetben is évi 20-25 fellépést jelenthet. A fenti probléma megoldását elsősorban alulról építkezve, a gyermekek nevelésével kell kezelni (a szabad tánc oktatása), másodsorban a szülőkkel való kapcsolattartás minőségét kell fejleszteni (a célok folyamatos közlése a szülők irányába, nyílt táncpróbák, konfliktusos helyzetek személyes kezelése), harmadsorban pedig a táncgyűttesek stabil működését szükséges megoldani háttérszervezet bejegyzése, majd pályázati források biztosítása által. Szinte minden esetben a néptáncoktató egyszerre végzi a pedagógus, a csoportvezető, a titkár, a könyvelő és a pályázatíró feladatait.

A Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások a néptáncgyűttesek, valamint a kulturális szervezetek számára kompromisszumkészséget és stabilitást adtak kiszolgáltatott, elhanyagolt helyzetben is. Ezzel összességében nemcsak az oktatás minőségéhez járultak hozzá, hanem az együttesek saját közösségeikre gyakorolt hatását is egyedi tervek és igények szerint befolyásolták. Mindezeknek köszönhetően nagyobb igény lett a népzeneoktatásra, népi kézművességre, táncházakra.

2.2.

A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

A megkérdezett székelyföldi táncgyűttesek egyéni igényeikhez igazodva költötték el a CSSP-ből elnyert támogatást. Az oroszhegyi szervezet az oktatók, a zenekari stúdiófelvételek és táboraikban az élőzenei szolgáltatás díját, illetve viseletek készíttetését fizette ki a támogatásból. A gyimesi tánccsoport az oktatók és zenészek tiszteletdíja mellett nagyságrendileg sokkal többet költött az utazásra, és jó pár táncoscipőt vásárolt, míg a gyergyószentmiklósi csapat elsősorban edzőtáborainak költségeire, néptáncoktatásra és népviselet-készíttetésre pályázott. *„Minden évben próbálom úgy csinálni, hogy a pályázatból egy jó jelentős vagy ha nem a legnagyobb részét útiköltségre fordítani, hogy tudjam elvinni a gyerekeket, ha nem Magyarországra, különböző itteni rendezvényekre. Ha visszagondolok, mindig volt egy magyarországi utunk, ahova el tudtunk menni, és [...] ott egy műsort adunk, vagy valamilyen rendezvényen fellépünk.”²*

2 CSSZ_3NT_CSSP_RO

Hasonlóan a fenti együttesekhez, a sepsiszentgyörgyi táncgyűttes számára a CSSP tette lehetővé a minőségi viselettár kialakítását. Míg a kezdeti időkben „turkálóból” vásárolt anyagokból dolgoztak, ma már professzionális, tájegységekhez illeszkedő viseletekkel léphetnek színpadra, ami szakmailag óriási előrelépés. Emellett a támogatásból finanszírozzák a külsős szakembereket és a zenészeket. *„Ahhoz képest, hogy a turkálóból vásároltuk az anyagokat az első években, és egy kedves szülő pro bono vagy nagyon minimális összegért, nekünk meg jelképes összegért megvarrta, teszem fel a szoknyákat, vagy egy-egy mellényt, tehát így tudtuk beszerezni bármiféle, nem is lehet viseletnek nevezni, de mondjuk egy fellépőjelmezt, ahhoz képest most valóban azt merem mondani, hogy van a viselettárunkban olyan felhozatalunk, hogy merünk álmodni a gyerekekkel, akár előadásokban is merünk gondolkozni, nem csak egy-egy koreográfiában. Úgyhogy én azt gondolom, hogy egy minőségi fejlődést eredményezett, mint a mi együttesünk, de ha nézem az erdélyi amatőr mozgalmat, azért érződik a hatása ennek a pályázatnak.”³*

A ditrói népdalkör minden évben kizárólag népviselet vásárlására nyújt be pályázatot. A csíkszeredai alapítvány két kategóriában pályázik; a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások egyrészt egy csíkszeredai néptáncgyűttes legjelentősebb forrását, másrészt a hangszeroktatási programjuk finanszírozásának alapját képezik.

A csíkszeredai népzenei egyesület és a székelyudvarhelyi népzeneoktató központ sokkal szerteágazóbb tevékenységi körben hasznosítja az elnyert támogatásokat. Így előbbi esetében a támogatás az egyesület éves szakmai találkozóját, az országsszerte támogatott hangszer-népszerűsítő programját, egy népzenei archívum létrejöttét, a népzenei táborokat (zeneoktatási program), illetve a szóróanyagoktatási programot is érinti. A támogatás a felsorolt programokat kézben tartó adminisztratív munkatárs bérét is fedezi. Az utóbbi esetében a támogatott programok közé tartozik a székelyudvarhelyi táncház, felnőtt- és gyermek-néptáncoktatás, népzeneoktatás, minden esetben elsődleges az oktatók tiszteletdíjának fedezése, hiszen ez képezi a programok stabilitásának alapját. *„A táncház az, ami a legnagyobb részt Csoóri-támogatásból valósul meg. A másik jelentős, ahol a Csoóri-támogatás nagymértékben segíti a munkánkat, az a népzeneoktatás. Ott körülbelül olyan bő negyedét a Csoóri-pályázatból fedezzük a teljes kiadásnak.”⁴*

A kézművességet tekintve a sepsiszentgyörgyi alapítvány esetében a támogatások felhasználása sajátos formát mutat. Itt a legnagyobb átalakulások, az infrastrukturális fejlesztések a CSSP-nek köszönhetőek. A támogatásból finanszírozták az épület teljes tetőcseréjét, nyílászáróit, szigetelését és a padlók cseréjét, valamint új műhely kialakítását. Emellett nagy értékű eszközöket (kemencék, nemezgyűrógép) is beszereztek, amelyeket önerőből nem tudtak volna megvásárolni. A bérjellegű támogatások itt is kulcsfontosságúak, különösen a nyári, bevételmentes időszakokban, biztosítva az oktatók minimális biztonságát. *„A teljes fazekasműhelynek az eszközkészletét azt ki tudtuk cserélni, beleértem az égetőkemencét, vagy a korongokat ki tudtuk cserélni, nagyon sok mindent. Ami hát jelentős összeg. Ugye a tűzzománcműhelynél szintén nagyon korszerű égetőkemencét tudtunk vásárolni. A nemezműhelyben gyűrógépet tudtunk vásárolni. Tehát olyan, olyan dolgokat tudtunk megvásárolni, ami a mi munkánkat is megkönnyíti, és hát a résztvevőket is.”⁵*

3 SB_8NT_CSSP_RO

4 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO

5 SDK_4TA_CSSP_RO

2.3.

A CSSP népművészeti tevékenységekre kifejtett hatása

Összességében a pályázatok anyagi hasznosulásának kapcsán elmondható, hogy a költségtételek sorában a szolgáltatói tiszteletdíjak foglalják el a legkiemeltebb helyet (néptáncoktatók, népzeneészek, népviselet-készítők díja – nagyságrendileg ebben a sorrendben). A 2017–2025 közötti időszakot tekintve a pályázó szervezetek szempontjából ez két dolgot eredményezett: egyrészt a programok folyamatos fenntarthatóságát biztosította, másrészt új programok felé engedett nyitni. Tehát az elnyert támogatások miatt a pedagógusok díját nem a résztvevők létszáma határozta meg (a népművészeti tevékenységekben amúgy elfogadott tagságdíjas rendszeren belül), hanem stabil óradíjjal lehetett őket foglalkoztatni, továbbá olyan közösségekbe is sikerült eljuttatni az oktatási tevékenységeket, amelyekhez eddig valamely külső tényező (hátrányos helyzetű családok, kisebbségi magyarság, földrajzi elhelyezkedés stb.) miatt lehetetlen volt.

Mindkét esetben ez hosszútávon közvetlenül befolyásolta a programokon résztvevők létszámát. A megkérdezett oroszhegyi néptáncegyüttes a 2017-es, körülbelül 20 táncossal történt indulását követően mára 120 körüli létszámmal büszkélkedhet, annál is inkább, mert a gyermekek nagyrésze hátrányos helyzetű családokból került ki. „17-ben alakultunk, 10-20 gyerekkel. Most már több mint 120-an táncolnak benne. [...] Sokan hátrányos helyzetben vannak. Ehhez szükségesek a források, hogy tudjuk ezt finanszírozni mindenkinek.”⁶

A sepsiszentgyörgyi kézműves szervezet szintén a stabilitást és biztonságérzetet emelte ki. A felújítások húszévnnyi elmaradást pótolnak, és a pályázati források nélkül a résztvevők által fizetett díjak – amelyek a valós költségek 10–15%-át fedezik – nem lennének elegendőek a fenntartáshoz. A CSSP nélkül a jelenlegi színvonal biztosan nem lenne fenntartható. „Úgyhogy pályázatok nélkül ez az oktatási forma, amit mi csinálunk, ez nem működne. Vagy hát nagyon nyögvenyelősen, vagy teljesen önkéntes munkában, és nem ilyen színvonalon működne.”⁷

Bár a fent elhangzottak érvényesek valamelyest a hangszer- és népdal-oktatásra is, a székelyudvarhelyi népzenei központ, valamint a csíkszeredai szakmai egyesület esetében a zeneoktatási programokon résztvevők létszáma évről évre stabil vagy növekedő tendenciát mutat. Ebben a CSSP által elnyert támogatások hatása sokkal inkább közvetett, hiszen a célközönséget a konkrét programon kívülről vonják be, más hasonló jellegű tevékenységeik résztvevőiből kerülnek ki. Összességében ezeknek a programoknak körülbelül 20–25%-a CSSP által finanszírozott, azonban tekintve, hogy a támogatás ennél nagyobb arányban járul hozzá a kulturális szervezetek tevékenységéhez, az interjúk arra engednek következtetni, hogy a CSSP közvetetten is jelentős hatást gyakorol ebben a kategóriában is. „A Csoóri Sándor Program előtt nálunk ilyen 30–40 fő tanult népzene. Most 130-an vagyunk. Tehát magyarán nekünk a Csoóri Sándor [Program] stabil pályázati lehetőség. Na ez engedte meg azt, hogy mi tudjunk létszámban nagyságrendet lépni.”⁸

6 CSSZ_4NT_CSSP_RO

7 SDK_4TA_CSSP_RO

8 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO

A viseletkészítők esetében a CSSP szintén stabil megélhetési forrást jelent, hiszen a táncegyüttesek közül mindannyian vagy fordítanak erre a támogatásból, vagy a többi költségtétel kifizetésének stabilizálása által más forrásokat tudnak fordítani viselettáruk bővítésére.

A CSSP népművészeti tevékenységekre gyakorolt hatásának hátulütője a szolgáltatói tiszteletdíjak ár-érték arányának változása a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások hatására. A szolgáltatói tiszteletdíjakkal kapcsolatos konkrét számokról nem esett szó az interjúkban, csupán az árak drágulásáról.⁹ A néptáncoktatók órábéré bruttó 50–100 lej között mozgott 2020-ban, ez jelenleg 75–150 lej között van. A zenészek tiszteletdíja jelenleg egy táncpróbában bruttó 250–500 lej, egy táncpróba élő népzenei kíséretének díja bruttó 180–300 lej, egy népzenei koncert díja bruttó 3000–5000 lej, egy stúdiófelvétel bruttó 1450–1800 lej. Ezek az értékek néhány évvel ezelőtt ugyanebben a sorrendben nagyjából 150–300 lej, 100–200 lej, 2000–2500 lej, 900–1200 lej voltak.

A népviselet-készítőknél a népviselet ára nyilván függ annak típusától, az előállítási folyamattól is. Szerepeljen itt most néhány viselet árának változása: a csíkszentdomokosi mellények ára helyi népviselet-készítőnél 350 lejről 700 lejre emelkedett, felcsíki női viseletek ára 2021-ben 800 lej volt, 2023-ban, mire kész lettek, már 1300 lejt kértek darabjáért a sepsiszentgyörgyi viseletkészítők. 2025-ben a mezősegi női népviseletek ára 1800 lej ugyancsak az előbbi cégnél, néhány évvel ezelőtt 700 lejért vásárolták ugyanezt. A kalotaszegi női viseletek ára jelenleg 2000–4000 lej között mozog, 1100–2500 lejes árak helyett. Egy teljes rend viselet átlagosan 80–110%-kal kerül többbe, mint 5 évvel ezelőtt.

A zenekarok tiszteletdíjának változása moderáltabb, de itt is 45–50%-os emelkedés tapasztalható. A táncoktatók esetében a legkisebb a szolgáltatói díjak változása, körülbelül 30%-os emelések történtek az elmúlt 5 évben.

A drágulásokhoz nyilván hozzájárultak a romániai folyamatos adóemelések vagy a kis- és középvállalkozások adókulcsait súlyosan érintő módosítások, illetve az anyagok drágulása is, azonban a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások nyomán megnövekedett igény minden megkérdezett szerint emelte az árakat, legfőképpen a viseletkészítés terén. „A Csoóri Sándor Program biztos, hogy áremeléssel jár, [...] oktatók, mint zenészek, tehát szolgáltatások díja, viseletek előállítási díja, minden megnőtt.”¹⁰

Az infláció és az emelkedő bérek miatt egyre nehezebb a szakemberek és zenészek finanszírozása, a növekvő költségek kihívást jelentenek a programok megvalósítása során.

9 Az alábbi adatok a tanulmány egyik szerzőjének tapasztalatait mutatják.

10 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO

2.4.

A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A támogatott szervezetek infrastrukturális, létszámbeli és szakmai fejlődése különböző mértékben hat településeik közösségeire és mikrorégióira.

A néptáncegyüttesek a heti rendszerességű táncpróbák mellett minden esetben szerveznek tánctáborokat, élő zenés nyílt próbákat, előadásokat, turnékat, mely alkalmak lehetőséget biztosítanak arra, hogy elsősorban a táncosok szülei, másodsorban a helyi közösség betekintszen az együttes munkájába. *„Miután a csoport létrejött, kettő év után dicsekedték a szülőkkel, hogy össze kezdtek járni a gyerekek, beszélgetnek, közösen próbálnak, készülnek a következő próbára. Tehát van közösségformáló hatása.”*¹¹

Az események erősítik a csoportkohéziót, azonban általában nem kerülnek ki új táncosok közvetlenül a nézők vagy a programon résztvevők közül. A közösségek eredményorientáltak, az események száma meghatározza azt, hogy a közösségbe tartozók tudnak-e az együttesről. Az események sikeréhez a médiában és az online térben való megjelenés nagyban hozzájárul: a legtöbb esetben ezen beszámolók után gyarapodik az együttesek tagjainak száma. *„Hát, szeretjük hallatni magunkat... hívjuk a médiát... Próbálunk építkezni úgy, hogy ezáltal, hogy jövőre többen jöjjenek, próbálunk megfogni olyan közösségeket, akik esetleg eddig nem voltak nyitottak...”*¹²

A néptáncegyüttesek néha dolgoznak együtt zenekarokkal vagy más oktatókkal. A szakmai partnerhálózat kialakulása elsősorban ismeretségen, barátságokon múlik, másodsorban a szakmai tudást veszik figyelembe a meghívó felek, harmadsorban számítanak az anyagiak a kérdésben. A partnerekkel való együttműködés alkalmi jellegű, és csak kis mértékben hat ki a helyi vagy regionális közösségekre, nincs olyan hosszú távú együttműködés, amely bármely partner számára stabil munkalehetőséget kínál fel. A csoportok vonzáskörzete sincs közvetlen hatással a helyi vagy regionális közösség működésére, ez inkább fordítva működik, a földrajzi elhelyezkedés, a területi adminisztráció és a tagok egyéb találkozási lehetőségei hatnak vissza a csoport vonzáskörzetére. Néha bekerül más nemzeti-szerű táncos a csoportba, de ezek nagy százalékban kiesnek az együttesekből, így ez a kérdés nem releváns a témában.

A gyergyói népdalkör esetében a séma hasonló a fentiekhez. A heti rendszerességű próbákon begyakorolt énekeket évi 2-3 alkalommal adják elő helyi rendezvényeken, és további pár alkalommal utaznak településük képviselőjében. A dalkör beépült a köztudatba, azonban nem bővül új tagokkal, csak alkalmi alapon dolgozik együtt szakmai partnerekkel, és csak helyi magyarok alkotják. A műfajban problémát jelent az utánpótlás kinevelése, nincs igény a helyi fiatalok részéről munkájukra.

A Kovászna megyei kézműves szervezet esetében viszont erős társadalmi beágyazottság figyelhető meg. A gyerekek 80%-a ismeri a kézműves technikákat (nemez, tojásírás), és a polgármesteri hivatal rendszeresen tőlük rendel protokollajándékot, ami státuszszimbólummá tette a helyi kézműves terméket. A helyi fazekasok és nemezkészítők nagy része náluk tanult, így generációk nőttek ki a műhelyeikből. A szintén Kovászna megyei néptáncscsoport képviselője a közösségépítés és identitáserősítés mellett a szórványterületekre vitt turnékat emelte ki, ahol a programjuk hiánypótló magyar kulturális tartalomként jelenik meg. *„Az számomra hatalmas*

¹¹ CSSZ_4NT_CSSP_RO

¹² CSSZ_7NT_CSSP_RO

sikerélmény volt, de a gyerekek számára és a táncosok számára is egy mérföldkő volt, és ami talán a legpozitívabb ebben, hogy a következő évben szintén a Csoórinak köszönhetően ezt el tudtuk vinni, tehát meg tudtuk egy picit turnéztatni. Én ilyenkor mindig igyekszem arra, tehát törekszem arra, hogy olyan helyszínekre vigyük el, ahova egyébként kevésbé vagy olykor szinte egyáltalán nem jut el magyar kultúra. Tehát [...] ezt az előadást például elvittük olyan helyre, ahova nagyon kevés magyar kultúra jut el. És hát látni azokat a csillogó szemeket, vagy olykor könnybe lábadt szemeket a nézőtérben. Közhelyes, de valóban felemelő élmény volt. Én azt gondolom, hogy annak a csapatnak is egy meghatározó élménye volt ez a turnésorozat.”¹³

A zeneoktatási programok esetében nem a zenészek a programok adminisztrátorai, így a helyzet valamelyest más. Az oktatók általában helyiek, vagy az oktatási helyszínhez közeli településen élnek. Mindhárom megkérdezett szervezet esetében az oktatók az adott régió ismert népzeneészei. Az oktatás vonzáskörzetét teljes mértékben a földrajzi elhelyezkedés befolyásolja.

Összességében a CSSP közösségekre kifejtett hatása pozitív, a helyi közösségek megerősítésében a népművészeti tevékenységek szakmai fejlődését jelentős mértékben támogatva játszik szerepet. Ezek a programok a helyi közösségek kulturális életminőségének javulásához és néhány szórványként értelmezhető esetben az identitásképzés kérdéséhez is hozzájárulnak. Regionális viszonylatban elenyésző a CSSP által a közösségekre gyakorolt hatás, hiszen nem jönnek létre szakmai hálózatok a támogatások kapcsán, a már kialakult és más szempontok alapján szerveződő együttműködések fenntartására használják fel a támogatást.

A székelyföldi régióban a népzenei és néptáncmozgalom helyzete az elmúlt évtizedben jelentősen átalakult, így a hagyományos népi kultúra megélése, illetve művelése mára elsősorban a szakmai szervezetek kiváltságává vált. Ebben a környezetben a szakmai munka mellett rájuk hárul a pedagógusi, csoportvezetői és adminisztratív feladatok összessége. A Csoóri Sándor Program ebben a kiszolgáltatott helyzetben nyújt létfontosságú stabilitást és folytonosságot, lehetővé téve a szakmai munka minőségi fejlesztését és a közösségek megerősítését. A támogatások anyagi hasznosulása rendkívül sokrétű, amely felöleli a személyi költségektől kezdődően a beruházásokig szinte a teljes igényét a rendszernek. Ennek eredményeként a népi kultúra bizonyos területein működő szervezetek résztvevőinek száma látványosan megugrott, bevonva akár a hátrányos helyzetű közösségeket is az aktívabb kulturális jelenlétbe.

Ugyanakkor a program megjelenése jelentős piaci változásokat is generált. A közösségi hatásokat tekintve a program erősíti a csoportkohéziót a táborok, turnék és nyílt próbák révén, a szórványterületeken végzett fellépések pedig kiemelt identitásőrző szereppel bírnak. Ennek ellenére a regionális szakmai hálózatok kialakulása még várat magára, a kapcsolatok továbbra is elsősorban egyéni ismeretségeken alapulnak. A CSSP-t minden megkérdezett hiánypótlónak és nélkülözhetetlennek tartja, valamint kiemelte a támogatásnak a helyi magyar kulturális életminőségre gyakorolt alapvető pozitív hatását.

¹³ SB_8NT_CSSP_RO

3. BELSŐ-ERDÉLYI TAPASZTALATOK

A belső-erdélyi kutatás alapját képező 10 interjú olyan szervezetek vezetőivel és képviselőivel készült, amelyek lefedik a népi kultúra széles spektrumát. A minta heterogén összetétele lehetővé teszi a differenciált elemzést. A megszólalók között találunk évtizedes múlttal és saját ingatlannal rendelkező szervezeteket, amelyek regionális központként működnek, programkínálatuk komplex (táborok, oktatás, archívum, rendezvények). Velük szemben állnak a kisebb, lokális hatókörű, gyakran „egyszemélyes” vezetésű szervezetek, amelyek a szórványban, illetve a lokális közösségben a magyar identitás megőrzésének utolsó bástyái. Szerepelnek továbbá a szolgáltatói oldalt és a szakmai utánpótlást képviselő zenekarok és oktatási központok. Ez a kettősség – a professzionális intézményrendszer és a kisebb közösségek párhuzama – végigkíséri a kutatás minden megállapítását. A vizsgált régió heterogenitása lehetőséget ad arra, hogy a CSSP hatásmechanizmusát különböző társadalmi szövetekben vizsgáljuk. Elemzésünk arra a kérdésre keresi a választ, hogyan alakította át a program a helyi közösségek önképét, milyen hatással volt a szakmai minőségbiztosításra a növekvő költségek és az infláció árnyékában, valamint milyen új intézményesülési kényszereket vagy lehetőségeket teremtett a folytonosság és a fennmaradás érdekében.

3.1. A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

Az elemzés során egyértelművé vált, hogy a támogatás a legtöbb szervezet számára nem kiegészítő forrás, hanem az alapműködés és a minőségi ugrás feltétele. A legjelentősebb költségvetelt minden esetben a szakmai munka minőségét garantáló humánerőforrás (oktatók, zenészek tiszteletdíja) és a tárgyi eszközök beszerzése jelentette. A néptáncgyűttesek esetében a támogatás tette lehetővé a minőségi, tájegységenként hiteles viselettár kialakítását, ami önerőből finanszírozhatatlan lett volna.

Szinte minden néptáncossal foglalkozó szervezet kiemelt prioritásként kezelte a hiteles, tájegység-hű viseletek beszerzését. Ez a folyamat nem pusztán esztétikai kérdés, hanem a szakmai hitelesség és az önazonosság alapköve, amely felváltotta a korábbi stilizált vagy hiányos ruhatárakat. Ezt tapasztaljuk Marosvásárhely, de Kolozsvár vonzáskörzetében egyaránt. „Hát elsősorban a ruhatárunk volt olyan, hogy egyszerűen nem lehetett ránézni. Egyrészt azért, mert ha pénzt kaptak... akkor nem volt egy szakmai felügyelet olyan téren, hogy azok a viseletek, ha készültek, akkor autentikus legyen, minőségi legyen... Na most elsősorban a Csoóri-pályázat, amit én tapasztaltam, a ruhák és a cipők, a viselet, ahogyan viselik a fiatalok, ebben nyert nagyon nagy sikert.”¹⁴ „A Csoórinak köszönhetően vehettünk

viseletet a csoportnak [...] vettünk cigány szoknyákat, mert akkor még olyan sokan voltunk és olyan nagyobbak voltak a csapatban, hogy tudtunk cigánytáncot is tanítani. [...] Vettünk palatkai viseletet.”¹⁵

A program egyik legmélyrehatóbb gazdasági hatása a humánerőforrás finanszírozásában érhető tetten. A támogatás lehetővé tette, hogy a zenészeket és oktatókat piaci alapon fizessék meg, ami felszámolta az önkéntességre vagy szimbolikus juttatásokra épülő („kalapozós”) működést. „Főleg az első periódusban meg tudtuk oldani kalapozással a táncházat. [...] mindenki, még az oktatók is, gyakorlatilag az oktatók ingyen tanítottak, a zenészek minimális bérért, de ez volt a romantikus múlt. Egy adott pillanatban szükség volt, hogy rendesebb gázsit adjunk a zenészeknek, és akkor ott eléggé kezdett beszorítani a sarokba. Ezért pont akkor jelent meg ez a Csoóri-pályázat, amikor szükség volt rá. Ezért nekünk, most mondjam, életfenntartó szükséglet.”¹⁶

A zenekarok és zeneoktatással foglalkozó szervezetek számára a hangszerpark bővítése és a hangtechnikai eszközök beszerzése volt a prioritás, ami közvetlenül emelte a produkciók színvonalát, és biztosítja a folyamatos működés egyik alapfeltételét. „Nem, de tényleg, ez úgy van, hogy abban az évben, amikor hangszer vásárolunk az újaknak, akkor kevesebb pénz jut az oktatást pótolni, mert ugye a gyerekek is fizetik egy részét. De ott már érződik, hogy a gyerek többet kell adjon, az már egy nehézség. Akkor még hova számoljuk oda azt is, hogy költség legyen arra, hogy elmenjünk ide-oda velük.”¹⁷

Jelentős eltérés mutatkozik azonban az infrastrukturális beruházások terén. Míg a saját ingatlannal rendelkező intézmények a támogatást épületfelújításra, közösségi terek fejlesztésére is fordíthatták, addig a kisebb csoportok gyakran terembérleti gondokkal küzdenek, vagy iskolai termekre szorulnak, ahol a támogatásból vásárolt eszközök (tűkrök, balettszőnyeg) elhelyezése is konfliktusforrás lehet a fenntartóval. Ezt mutatja a legutóbbi idézet (17.) is, amelyben mérlegelésre kényszerül a Marosvásárhely vonzáskörzetében, de pont emiatt a nagyvárosi lehetőségekkel szemben hátrányban működő szervezet.

Szerencsés kivételt képez a Beszterce-Naszód megyei szórványterületen tevékenykedő kézműves egyesület, amely működésének alapvető feltételeit teremtette meg, és biztosította annak folytonosságát a CSSP keretében megvalósult ingatlanfelújítás által. A régi iskolaépület felújítása a gyékényfonás központjává válhat, ami a falu gazdasági revitalizációját is szolgálja. „Mivel itt van nálunk a faluban az iskola épülete [...] Ezt az épületet, az iskola épületét, ezt újítjuk fel, hogy itt legyen az egyesületnek úgy kiállítóterme, mint műhelyterme. [...] Mondom, mi kimondottan erre pályáztunk, hogy ezt az épületet felújítsuk.”¹⁸

A székelyföldi tapasztalatokhoz hasonlóan itt is megfigyelhető a programnak egy, az interjúalanyok által egyöntetűen jelzett piactorzító hatása is. A szolgáltatói szektorban (viseletkészítők, zenekarok) jelentős áremelkedés ment végbe. A megnövekedett kereslet miatt a viseletek ára esetenként duplájára nőtt, és a zenekari tiszteletdíjak is emelkedtek, amit a pályázati keretek nem minden esetben követtek, így a szervezeteknek gyakran kompromisszumokat kellett kötniük a megvalósítás során.

14 KJ_9NT_CSSP_RO

15 TVE_6NT_CSSP_RO

16 KJ_2TH_CSSP_RO

17 VA_3ZO_CSSP_RO

18 KJ_3TA_CSSP_RO

3.2.

A program hatása a népművészeti tevékenységekre és a szakmai minőségre

A CSSP hatása a szakmai munkára egyértelműen pozitív, a támogatás stabilitást és minőségi ugrást hozott. Az oktatók tiszteletdíjának finanszírozása lehetővé tette a kiszámítható, rendszeres szakmai munkát, csökkentve a fluktuációt. A szervezők már nem kényszerülnek arra, hogy szívességi alapon kérjenek fel oktatókat, a megfizetett munka pedig számonkérhető minőséget eredményezett. A rendszeres élő zene biztosítása a táncházakban és akár a próbákban szintén emelte a színvonalat, visszaállítva a tánc és zene szerves egységét, ami korábban anyagi okokból sokszor sérült.

Különösen fontos eredmény a hiánypótló tevékenységek megjelenése. A támogatásnak köszönhetően olyan speciális területek is levegőhöz jutottak, mint a szórványvidéki hangszeroktatás Szászrégen környékén vagy a gyékényfonás mesterségének intézményesített átörökítése szintén egy másik szórványtelepülésen. Ugyanakkor a program hatására a városi központokban megfigyelhető egyfajta „bőség zavara”. A programok egymásra szervezése és a kínálat túltelítettsége olykor a közönség elaprózódásához vezet, ami koordinációs kihívásokat teremt a szervezetek között.

3.3.

A CSSP népművészetre kifejtett hatása

3.3.1.

A táncházmozgalom stabilizálása

Kolozsváron és Marosvásárhelyen a rendszeres táncházak fenntartása a program egyik leglátványosabb eredménye. A kiszámítható finanszírozás lehetővé tette a zenekarok rotációját és a folyamatos élő népzene biztosítását. A kolozsvári táncház esetében a rendszeresség a kulcs, amely „biztonságot” ad a résztvevőknek, ezáltal fenntartva a folyamatos működést. *„Tehát mi nem azt csináljuk, mint sokan, hogy akkor lássuk, hogy mennyit ítélnék meg nekünk, és akkor eloszszuk, és akkor most 5 táncházat tartok vagy 4-et. [...] Erdélyben még van egy pár régi táncházszervező, aki ha törik, ha szakad, ha otthonról hozza, ha ő énekel, nem a zenész húzza, akkor is lesz táncház.”*¹⁹

Ugyanakkor a program hatására megnövekedett a rendezvények száma, ami a közönség elaprózódásához és a zenészek nagyobb leterheltségéhez vezetett. Ez a jelenség elsősorban a központi helyszíneken figyelhető meg. *„Nem kapsz egy zenekart, amikor neked kell, mert hiába van plusz zenekar, minden hétfvégén párhuzamosan a megyében van 80 rendezvény [...] Tehát nagyon jók ezek, hogy vannak... csak egymást gyengítjük.”*²⁰

3.3.2.

Hiánypótló oktatás és multiplikátorhatás

A zeneoktatás terén a program strukturális hiányokat pótol. Szászrégenben a klasszikus zeneoktatásból kieső gyerekek számára nyitott új perspektívát a népzeneoktatás, áthidalva a klasszikus zeneoktatók szakmai ellenállását is: *„Azt el kell mondani, hogy általában a tanárok azért ellenszegültek ennek, mivelhogy azt mondják a klasszikus zenésztanárok, hogy más a fogása a hegedűnek, és elrontják a gyerekeket a népzene-szerek, de annak ellenére a gyerekek nagyon hamar megszerették és jöttek.”*²¹

A kolozsvári oktatóközpont zeneiskolája mára intézményesült, és a CSSP segítségével biztosítja az utánpótlást a táncházak számára, létrehozva egy önfenntartó ökoszisztémát. A zeneiskola sikere abban mérhető, hogy Kolozsváron és környékén a táncházak, farsangi mulatságok és városi rendezvények népzenei kiszolgálását mára jórészt az innen kikerülő zenészek végzik. Az oktatás hosszú távú befektetés, körülbelül tíz év szükséges ahhoz, hogy a befektetett munka beérjen, és stabil zenekarok alakuljanak, ahogy ez mostanra a kalotaszegi fiatal zenekarok esetében is látható. *„És most úgy látom, hogy tíz év után kezd beérni, mert igazán egy zenész végigcsinál három évet, de azután kezd bejárni kamaraórára, azután kezd belekóstolni dolgokba. [...] Főlhívod a kolozsvári kollégáidat, és megkérded, hogy a zeneiskola hány rendezvényhez szolgáltatott nekik gyerektáncházhoz vagy farsangi táncházhoz... Tavaly például az összes zenét... a zeneiskola szolgáltatta.”*²²

¹⁹ TVE_3TH_CSSP_RO

²⁰ KJ_2TH_CSSP_RO

²¹ VA_3ZO_CSSP_RO

²² VA_1ZO_CSSP_RO

3.3.3.

Szakmai minőség

A támogatás lehetővé tette az élő zene visszavezetését a próbatermekbe, ami a minőségi néptáncoktatás alapfeltétele, de korábban sok helyen „luxusnak” számított. Az erdőcsinádi csoportnál ez a váltás a mozgalom tisztulását hozta: *„Látjuk azt, hogy a zene és a zenei összeállítás is kitisztult. Tehát egyszerűen javára vált a Maros megyei néptáncmozgalomnak.”*²³

A marosvásárhelyi néptáncegyüttesnél a minőségi produkciókhoz elengedhetetlen a profi zenekar, de ennek költségei még támogatással is terhesek, ami a pályázati forrás létfontosságát igazolja: *„Viszont az is a baj, hogy nem tudom, hogy ezért ki tehet, vagy mi tehet, de borzasztó drága az élő zene. Tehát effektív ott vagyunk az élő zenével, hogy meg tudunk fizetni egy főpróbát és egy előadást.”*²⁴

A szamosújvári zenekar számára a szakmai fejlődést a mesterkurzusok jelentették, amelyeket a CSSP finanszírozott, és amelyek révén a gyimesi zene autentikus játékmódját sajátíthatták el. *„Szabival gyimesit tanultunk. Gergővel meg palatkait, bonchidait... Sokat hozzátett a hozzáállásunkhoz is a gyimesi zenéhez...”*²⁵

3.3.4.

A vidéki kézművesség megmentése és gazdasági revitalizációja

A Beszterce megyei településen a gyékényfonás oktatása nem csupán hobbi, hanem egy kihalófélben lévő mesterség átörököltése és gazdasági potenciáljának kiaknázása. A program célja itt kettős: a hagyományörzés és a megélhetés biztosítása a helyiek számára: *„A fő cél az, hogy kíváncsossá tegyük ezt az emberek előtt, hogy újból visszatérjenek a gyékényfonáshoz, hogy meglássák, hogy ennek mekkora nagy értéke és ugyanakkor értelme is van. [...] Említettem már, hogy minden egyes tárgyat... használni lehet a mindennapi életben.”*²⁶

23 KJ_10NT_CSSP_RO
24 KJ_9NT_CSSP_RO
25 TVE_1NZ_CSSP_RO
26 KJ_3TA_CSSP_RO

3.4.

A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A program közösségépítő ereje a régió minden szegletében érezhető, de a hatásmechanizmus eltérő a nagyvárosokban és a szórványban. A városi központokban (Kolozsvár, Marosvásárhely) a CSSP által támogatott intézmények olyan „fészekként” és biztonságos találkozási pontként funkcionálnak, ahol a fiatalok és a táncházmozgalom tagjai otthon érezhetik magukat. Ezek a terek nemcsak a néptáncról szólnak, hanem a magyar identitás megélésének színterei is egy multikulturális környezetben.

A kisebb településeken a támogatás hatása ennél is jelentősebb, sok esetben ez a pusztá megmaradás feltétele. Ezek a településeken a támogatott szervezet gyakran az egyetlen működő magyar ifjúsági közösség. Itt a program nem a szakmai tökéletességről, hanem a közösség megtartásáról szól. Míg a városokban a pályázat lehetővé teszi az ingyenes belépést és a nyitást a szélesebb rétegek felé, addig falun a támogatás a közösség belső kohézióját erősíti, lehetőséget adva a gyerekeknek, hogy eljussanak táborokba és találkozókra, amit a szülők anyagi helyzete egyébként nem tenne lehetővé.

A vizsgált régióban a közösségépítés a program legmélyebb, társadalmi szintű hatása. A közösség fogalma azonban eltérő jelentéssel bír a nagyvárosi egyetemisták, a falusi szórványmagyarság és az intézményesült központok számára.

3.4.1.

Közösség a nagyvárosban

Több interjúalany is a „család” metaforát használta a közösség leírására, különösen a nagyvárosi, elidegenedett környezetben. A kolozsvári táncház esetében az épület és a programok egyfajta „fészket” jelentenek a városba kerülő, otthonról elszakadt fiatal egyetemi hallgatók számára: *„Mindenki megtalálja a helyét, tehát szinte aki most feljön elsőre, otthonról elszakad, az egy biztonságot talál itt ebben a nagy zűrzavarban... [...] itt mintha egy fészket találnának sokan, és a táncházasok is [...] Van egy ilyen lokális identitása ennek a helynek.”*²⁷

Hasonló a tapasztalat a vizsgált kolozsvári tánccsoport esetében, amelynek tagjai szinte állandó résztvevői is a fent említett táncháznak. A két szervezet működése kölcsönösen erősíti egymást, így a támogatásuk hatványozott eredményt és sikert jelent a Csoóri Sándor Programban. Itt a közösség a támogató háttér, az elfogadó közeget jelenti, amely megtartó erővel bír. *„Család, barátok, társaság, szórakozás. Hát az az igazság, hogy mindig is megvolt ez a családiasabb hangulat. [...] Érződik egy olyan bizalmi dolog, hogy ha bármi történik valakivel, akkor úgy valahogy úgy felkarolja a csoport.”*²⁸

27 TVE_3TH_CSSP_RO
28 TVE_5NT_CSSP_RO

3.4.2.

A kistalvokban működő szervezetek

Falusi környezetben a néptáncscsoport közösségéhez tartozni szinte az egyetlen alternatíva az elmagányosodás és a társadalmi atomizáció ellen. Itt a CSSP nem luxus, hanem a közösségi élet fenntartásának egyetlen eszköze: „Ha nincs ez a néptáncscsoport, akkor ez annyira kis falu, hogy más alternatíva nincs. Van egy focipálya. Meg a kocsmá. [...] Ez segít arra, hogy ez az atomizált világ ne verje még jobban szét a fiatalokat.”²⁹

Tacson a közösségi munka összefonódik az egyházzal és a falu túlélésével, ahol a kézműves egyesület és az egyház szimbiózisban dolgozik: „Közösség nélkül igazából élet van, de mondjam úgy, hogy nincs értelme az életnek... [...] nálunk úgy működnek a dolgok, ugye kicsi közösség vagyunk, és akkor nagyon jó viszonyban vagyunk az egyházzal... Mi úgy az egyház területén, mint egyesület terén, falu terén, együtt csináljuk.”³⁰

3.4.3.

Szórványspecifikus kihívások és demográfiai fogyás

Szászrégenben a szórványhelyzet speciális finanszírozási igényeket vet fel (utazási költségek a központokba), amit a jelenlegi rendszer nem mindig kompenzál. A régió helyi magyar közösségének drámai fogyása sürgetővé teszi a beavatkozást. „Nagyon szorgalmazom azt, hogy szórványként tekintsünk önmagunkra, mások is szórványként tekintsenek ránk, mert nem feltétlenül az a 20%-os számbeli limit az, ami a szórványságot definiálja, hanem maga az erőforrások is, amelyekhez eljutunk. [...] 30 év alatt elvesztettük felét a magyar lakosságnak. [...] Marosvécsen is úgy néz ki, hogy meg fog szűnni az iskola. [...] De ugyanakkor azt látom, hogy sokszor egy hátrány számunkra az, hogy nem egy tömbmagyarságban levő szervezetről van szó. Szórványban vagyunk, egy kisvárosban, ez minket negatívan érint a pályázat szempontjából. Úgy gondolom, hogy az elbírálók előnyben részesítik a nagyobb magyar közösségekben dolgozó szervezeteket.”³¹

3.4.4.

Interetnikus kapcsolatok

Az interetnikus kapcsolatok terén vegyes a kép. Míg Kolozsváron megjelennek külföldiek és románok is a táncházakban, a befogadásuk nem mindig zökkenőmentes. A táncház vezetője őszintén beszélt a közösség zártságáról: „Nem vagyunk egy nagyon befogadó közösség, amúgy még úgy se, hogy most jön egy idegen magyar ebbe a zárt közösségbe... Ahogy egy idegen anyanyelvű vagy éppen aki egyszer kicsit különbözik tőlünk, itt van, azt már nem mindenki, de biztos van, aki kinézi.”³²

29 KJ_10NT_CSSP_RO

30 KJ_3TA_CSSP_RO

31 VA_3ZO_CSSP_RO

32 TVE_3TH_CSSP_RO

Egy másik Kolozs megyei táncscsoport arról számolt be, hogy bár fellépnek román ünnepeken, ez inkább reprezentáció, mint valódi integráció. Az iskolai közegben a felszerelt magyar táncterem irigységet szülhet a román kollégákban, ami feszültségforrás. „Tehát mi vagyunk az a nemzetiségi folt az egész műsorukban... [...] És megosztottam azt a részt, amikor a román forgatóst táncolták, az iskolának a Facebook-oldalán. Ketten lájkolták, és az is mind a kettő magyar kollega volt.”³³

Ugyanakkor a marosvásárhelyi tapasztalat szerint az interkulturális programok (magyar–román hatások bemutatása) bár nemes célt szolgálnak, a román közönség érdeklődésének hiánya miatt gyakran egyoldalúvá válnak. „Sajnos valamilyen formában nem jut el a románokhoz ez, hogy elég ember jöjjön el, mert ha már interkulturalitásról van szó, akkor fele-fele arányban kéne legyen a közönség is... Így egy pár román kultúremberen kívül máshoz nem jutott el.”³⁴

Összességében a Csoóri Sándor Program az erdélyi szórványban és a városi központokban egyaránt nélkülözhetetlen erőforrássá vált. A program nemcsak a népi kultúra megőrzését segíti elő, hanem közösségmegtartó erőként is funkcionál. Míg a városokban a minőségi szakmai munka garanciája, addig a kisebb településeken sok esetben az a forrás, amely életben tartja a magyar közösségi életet. A rendszer hatékonyabb működése érdekében azonban elengedhetetlen a pályázók differenciáltabb kezelése, a szórványhelyzetből adódó hátrányok kompenzálása, valamint az adminisztrációs folyamatok létszerűbbé tétele.

33 TVE_6NT_CSSP_RO

34 KJ_2TH_CSSP_RO

4. PARTIUMI ÉS BÁNSÁGI TAPASZTALATOK

Az erdélyi magyar népi kultúra megőrzésének és továbbörökítésének egyik legkritikusabb, ugyanakkor legdinamikusabb színtere a Partium és a Bánság területe. Ezen a földrajzilag kiterjedt, etnikailag és felekezetiileg is rendkívül heterogén vidéken a magyar közösségek kulturális élete alapvetően eltérő a tömbmagyarság viszonyaihoz képest. Míg a tömbvidékeken a hagyományok organikusabb továbbélése vagy azok színpadi reprezentációja dominálhat, addig a szórványban és a nyelvhatáron mozgó partiumi településeken a népi kultúra ápolása nem csupán esztétikai vagy szórakozási kérdés, hanem a megmaradás, az identitásőrzés és a közösségi hálózatok fenntartásának egyik utolsó, létfontosságú védvonala.

Ez a fejezet az alábbi kisebb régiók meghatározó, népi kultúrával foglalkozó civil szervezeteinek tapasztalataira, belső működési mechanizmusaira és jövőképre alapozva kíván átfogó képet adni a szektor jelenlegi állapotáról.

4.1. Nagyvárad és a Partium déli része

Nagyváradon két, egymástól profiljában és múltjában eltérő, de a CSSP révén összekapcsolódó szervezet került a vizsgálat fókuszába. A nagyvárad zenekar és egyesület a „szolgáltatói oldalról” érkező intézményesülés iskolapéldája. Eredetileg zenekarként működtek, és egy nagyobb alapítványon keresztül pályáztak, majd a növekvő adminisztrációs igények miatt önálló jogi személyiséget hoztak létre. Fő céljuk a nagyvárad táncházmozgalom újraélesztése volt. A vezető beszámolója szerint a cél az volt, hogy a mozgalmat „a 2000-es évek eleji felvirágzására visszahozzuk”.³⁵ Elbeszélése rávilágít a zenekarok kettős szerepére: egyszerre kedvezményezettek és a program motorjai.

A nagyvárad kulturális központ (alapítvány) több mint két évtizedes múlttal rendelkező, egyházi háttérből induló, komplex intézményrendszer. Egy olyan szervezet, amely a zeneóvodától a felnőtt együttesekig a teljes spektrumot lefedi. Jellemzőjük a szakszerű minőségelvűség – „vállaljuk ezt, hogy fanatikus módon... csak kizárólag a magyar népművészeti elemeket igyekszünk megélni”.³⁶

³⁵ VA_1TH_CSSP_RO

³⁶ VA_2NT_CSSP_RO

4.2. Szatmár és a Partium északi része

Ezen a területen a szervezetek kényszerű specializációja és a határmenti helyzetből adódó lehetőségek dominálnak. A szatmárnémeti kézműves egyesület a tárgyalgó népművészetre és a közösségi terek működtetésére fókuszál. Különlegességük az élménypedagógia és az ökológikus szemlélet ötvözése a hagyományőrzéssel, amivel a városi, „bolti zöldségen élő” fiatalokat is képesek megszólítani. A szervezet története jellemző példája a finanszírozási bizonytalanságnak. A kezdeti nagy összegű támogatások későbbi csökkenése komoly újratervezésre kényszerítette őket. A nagykárolyi kulturális egyesület egy kisvárosi modellkísérletet tár elénk, ahol a szervezet kényszerűségből differenciálódott. Mivel a CSSP egy szervezetnek korlátozott számú kategóriában enged pályázni, létrehozta egy testvéregyesületet, hogy a néptánc mellett a kézművességet is finanszírozni tudja.

4.3. Zilah és Szilágyság

A szilágysági régióban a szervezeteknek egyszerre kell küzdeniük a szakmai elszigeteltséggel és a politikai-közületi nehézségekkel. A zilahi egyesület a régió mindenese. Munkájuk felöleli a teljes korosztályt az óvodásoktól egészen a felnőttekig, és kiterjed a környező falvakra is. Az interjú rávilágít a „látványos fesztiválzás” és a „csendes, mélyépítő munka” közötti finanszírozási feszültségekre, valamint a helyi oktatói kapacitások végletekig feszített voltára.

Az ákosi egyesület egy falusi bázisú, de regionális hatókörű szervezet, tevékenységük központjában a családias közösségépítés áll. Kiemelkedő a régióban egyedülállóan gazdag viselettárak, amelyet szinte kizárólag a CSSP forrásaiból hoztak létre, ezzel demonstrálva a program erejét.

4.4. Temesvár és a Bánság

A temesvári kulturális egyesület a klasszikus szórványhelyzetben működő szervezet prototípusát mutatja be, hiszen a népi kultúra az asszimiláció elleni küzdelem eszköze. A szervezet a helyi magyar iskolával szimbiózisban működve próbál „magyar szigeteket” fenntartani. „Temes megye nagyon-nagyon rohamosan elrománosodik... a néptánc, a táncházt, a mi programjaink azok, ahol igazából az ő [magyar] identitását erősítik”.³⁷

³⁷ DL_13NT_CSSP_RO

A táncházmozgalom és a népi kultúra megélése a néptáncgyüttesek és a tudatosan szervezett civil közösségek kiváltságává, sőt missziójává válik. A táncházakban megfordulók többsége táncol valamely néptáncgyüttesben, vagy gyermekként részt vesz valamelyik szervezet oktatási programjában. Ezek a szervezetek környezetüktől függően sajátos funkciókat töltenek be, amelyek a régió jellegzetességeiből fakadnak: a szórványban (mint Temesvár vagy Zilah) a magyarság összetartozásának szinte kizárólagos jelképévé és fizikai terévé válnak, míg a nagyobb magyar lakossággal rendelkező városokban (Nagyvárad, Szatmárnémeti) a minőségi kulturális alternatívát és a tudatos hagyományőrzést jelentik a szülők és gyermekeik számára.

A tendencia a legtöbb helyen azt az irányt mutatja, hogy az intézményszerűsített formák veszik át a közösségszervezés szerepét. A néptáncoktatók és vezetők felelőssége ebben a régióban talán még súlyosabb, mint a tömbmagyarságban. A nagyváradai alapítvány munkáját ezért is a tudatosság jellemzi, amely a legkisebektől a felnőttekig ível, és garancia arra, hogy a népi kultúra ne váljon holt anyaggá. *„A zenei nevelés teljes mértékben a népi gyermekjáték dallamvilágára épül fel, jeles napokra, hagyományokra, ünnepkörökre, és gyakorlatilag 23 éve az intézmény minden tevékenysége a népművészetet igyekszik képviselni”.*³⁸

4.5.

A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

A Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatás a néptáncgyüttesek, valamint a kulturális szervezetek számára stabilitást nyújtott. A támogatás nem csupán anyagi biztonságot jelentett, hanem a tervezhetőség lehetőségét is egyaránt. *„Tudtuk, láttuk, tapasztaltuk, hogy egy olyan lehetőség van előttünk, ahol hosszú távon lehet egy picikét gondolkodni... Nem kirándulni mentünk, nem nyaralni mentünk belőle, hanem építkeztünk”.*³⁹ Ezzel összességében a program nemcsak az oktatás színvonalának emelkedéséhez járult hozzá, hanem az együttesek saját közösségeikre gyakorolt hatását is egyedi tervek szerint befolyásolta. A néptáncgyüttesek helyzetének minőségi javulása pedig ahhoz is hozzájárult, hogy nagyobb igény lett a népzeneoktatásra, népi kézművességre és a minőségi táncházakra. A nagyváradai zenekar például a támogatás segítségével tudta újraéleszteni a városi táncházmozgalmat, visszahozva a 2000-es évek eleji pezsgést.

A megkérdezett partiumi és bánsági táncgyüttesek és kulturális szervezetek egyéni igényeikhez igazodva, de mégis jól kirajzolódó mintázatok mentén költötték el az alapból elnyert támogatást.

Szinte minden szervezet esetében elsődleges az oktatók tiszteletdíjának fedezése, hiszen ez képezi a programok stabilitásának alapját. A nagyváradai alapítvány vezetője kiemelte, hogy az önkéntességre nem lehet hosszú távon építeni. *„Azt, hogy rendszeresen és hosszú távon és megbízható módon önkéntesekkel dolgozni lehetetlen... ezért mi úgy építkeztünk, hogy az oktatóink és a munkatársaink mind alkalmazott munkatársak”.*⁴⁰

38 VA_2_NT_CSSP_RO

39 VA_2_NT_CSSP_RO

40 VA_2_NT_CSSP_RO

A nagykarolyi egyesület is az oktatókra fordította a támogatást, ami lehetővé tette, hogy a környékbeli oktatóhiányt leküzdve Nyíregyházáról hívjanak szakembereket. Temesváron az egyesület a támogatás nélkül nem tudná megfizetni a Békés megyéből járó oktató házaspárt vagy a vendégkoreográfusokat.

A támogatás talán leglátványosabb eredménye a viselettárak minőségi cseréje és bővítése. Az ákosi egyesület esetében a viseletállomány 95%-a a támogatásnak köszönhető. *„Mi örültünk, ha volt egy szoknyánk innen-onnan összeszedve... ahhoz képest most... van a viseletárunkban olyan felhozatalunk, hogy merünk álmodni.”*⁴¹

A zilahi egyesület számára is óriási előrelépés volt, hogy a támogatásból saját kalotaszegi csizmát, bujkát és muszulyt tudtak vásárolni. A hangszervásárlás terén a nagykarolyi egyesület példája kiemelkedő. Mivel a városban nem volt hagyománya a népzenei képzésnek, a szülők bizalmát csak úgy tudták elnyerni, ha ők biztosították a hangszereket a gyerekeknek. *„Nagyon nehéz lett volna úgy beindítani ezt a népzenei képzést, hogyha nem biztosítunk hangszereket a gyerekeknek... Erre nagyon sok pénzt fordítottunk.”*⁴²

A szatmárnémeti egyesület a kézműves tevékenységekhez szükséges nagy értékű eszközöket – szövőszéket, kártológépet – szerzett be a pályázati támogatásból, amelyek nélkülözhetetlenek a hagyományos technikák bemutatásához és oktatásához.

A pályázatokból fedezett költségek között megjelennek az infrastrukturális kiadások is, amelyek a szervezetek fizikai létehez szükségesek. Szintén a szatmári egyesület esetében a székház bérleti díjának kifizetése volt az egyik legfontosabb tétel, amit a CSSP tett lehetővé.

A nagyváradai alapítvány a hangtechnikai felszereltségét fejlesztette tudatosan, hosszú távra tervezve, hogy a rendezvényeik hangosítása ne jelentsen folyamatos kiadást. *„Megterveztük, nagyoknak terveztük magunkat, és lépcsőről lépésre így kezdtük, technikai szempontból mondom ezt, így kezdtünk felépítkezni. Két hangfalat vettünk, de olyant, hogy 20 év múlva azok megfeleljenek egy nagyobb rendszernek.”*⁴³

A támogatások jelentős részét fordítják a szervezetek a közösségi élményt nyújtó rendezvényekre, táborokra és utazásokra. A nagyváradai zenekar a támogatás segítségével indította be a rendszeres, élő zenés táncházakat, amelyek mára a város kulturális életének szerves részévé váltak. Az ákosi egyesület számára a „csapatos” pólók beszerzése vált egyfajta „beavatási szertartássá”, ami a gyerekek számára a közösséghez tartozás büszke jelképe lett.

41 DL_12NT_CSSP_RO

42 DL_1NT_CSSP_RO

43 VA_2_NT_CSSP_RO

4.6.

A CSSP népművészeti tevékenységekre kifejtett hatása

A 2017–2025 közötti időszakot tekintve a pályázó szervezetek szempontjából a CSSP két dolgot eredményezett: egyrészt a programok folyamatos fenntarthatóságát biztosította, másrészt új programok és minőségi szintek felé engedett nyitni. Egyrészt tehát az elnyert támogatások miatt a pedagógusok díját nem a résztvevők létszáma határozta meg (a népművészeti tevékenységekben amúgy elfogadott, de bizonytalan tagságdíjas rendszeren belül), hanem stabil óradíjjal lehetett őket foglalkoztatni. Ez lehetővé tette, hogy olyan távolabbi vagy hátrányosabb helyzetű közösségekbe is eljuttassák az oktatást, ahol a szülők anyagi hozzájárulása nem lett volna elegendő. Az ákosi egyesület például 2017 óta nem kér tandíjat az egyik csoportjától az utánpótlás nevelése érdekében. *„Tehát itt egy csoportot általában vagy teljesen, akik fellépni járnak, nekik szokott ez a lehetősége lenni, hogy akkor ők ebből az oktatásból ingyen részesültek. Igazából 2017-től mi nem kértünk ettől a csoporttól semmiféle anyagi hozzájárulást az oktatásért.”*⁴⁴

Másrészt a támogatás feloldotta a programok megvalósítását akadályozó fizikai korlátokat. A nagykárolyi egyesület a CSSP segítségével indította el a koboz-oktatást és hozott létre moldvai népzenei játszó zenekart, ami a Partiumban egy ideig egyedülálló volt. *„Tehát volt rendszeres furulyaoktatás, citeraoktatás, vonósoktatás, viszont kobozoktatást a Csoóri Sándor Program segítségével tudtunk beindítani, és így lett moldvai zenekarunk, ami Partiumban egyedülálló volt, most már vannak szerencsére máshol is ilyen megmozdulások, de mivel ez úttörő elképzelés volt, és nem volt rá akkor még lehetőség, hogy közel találunk oktatót.”*⁴⁵

A nagyváradi alapítvány esetében a támogatás tette lehetővé a létszám robbanásszerű növekedését és a minőségi fejlődést, ami mára 300 gyermek napi szintű foglalkoztatását jelenti.

*„2002-ben hat taggal indult, ma körülbelül 150-160 tagja van az együttesnek, közel 100 gyermek az óvodában. [...] több mint 300 gyerekkel foglalkozunk napi szinten, ahol az élő zene, a néphagyomány, a kézművesség, tehát gyakorlatilag a népművészet a napjainkat reggeltől estig átfonja.”*⁴⁶

44 DL_12NT_CSSP_RO

45 DL_1NT_CSSP_RO

46 VA_2_NT_CSSP_RO

4.7.

A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A CSSP egyértelműen fellendítette a támogatott szervezetek programjainak működését, de a legmélyrehatóbb hatása a közösségek belső szövetének megerősödésében érhető tetten. A hatásvizsgálat ezen fejezetében arra keressük a választ, hogy a szervezetek hogyan hatnak településeik közösségeire.

A vizsgált szervezeteknél a közösség fogalma a korábbi táncházas példákhoz hasonlóan gyakran a család metaforájával írható le. Az ákosi egyesület vezetője a „család” kifejezést használta arra a jelenségre, amikor a szülők, nagyszülők és gyerekek egyaránt a közösség aktív részévé válnak. Az András-napi disznóvágás és táncház nem csupán egy rendezvény, hanem egy közösségi rítus, ahol a szülők önkéntesen dolgoznak, mert „szeretnek ott lenni”.

Hasonlóan, a temesvári szervezetnél az egyesületi „család” jelenti azt a megtartó erőt, amely a szórványban élő magyar gyermekek identitását óvja. A vezető szerint *„maga az a tény, hogy ő [a gyermek] egy olyan közösségbe járhat, ahol magyarul beszélnek, csak magyarul tanul énekeket... ez mindenképp csakis fejlesztő hatású és identitáserősítő”*.⁴⁷ Itt a közösség nemcsak a táncról szól, hanem a nyelv és a kultúra túléléséről.

Míg helyi szinten erős, családias jellegű közösségek jöttek létre, regionális szinten a CSSP hatása még nem eredményezett átfogó hálózatosodást. A székelőföldi és a belső erdélyi tapasztalatokhoz hasonlóan a szatmárnémeti egyesület vezetője kifejezetten hiányolta az intézmények közötti kapcsolatot, szervezett együttműködést. *„Nekem, ami nagyon hiányzik ebből az egészből, az a hálózat... nagyon vagány lenne valami olyasmit kitalálni, ami ezeket a szervezeteket összeköti szervesen”*.⁴⁸ Bár vannak informális kapcsolatok, hiányzik egy strukturált rendszer, amely lehetővé tenné a tapasztalatcserét és az erőforrások (pl. oktatók, eszközök) hatékonyabb megosztását.

A szórványvidékeken (Temesvár, Zilah) a néptáncscsoportok a „magyar szigeteket” szerepét töltik be. A szülők sokszor azért hozzák a gyerekeket, mert szeretnék színpadon látni őket, de a vezetők feladata, hogy ebből a motivációból valódi közösségi elköteleződést kovácsoljanak. A temesvári példa mutatja, hogy ez a munka sikeres. A vegyes házasságból származó gyerekek is megtalálják a helyüket a közösségben, és az identitásuk részévé válik a magyar kultúra. *„Merthogy ez a célunk, hogy ő itt jól érezze magát, úgy nőjön fel, hogy az iskolában megélt évek azok mindegyike pozitív hatással legyenek, és ő majd a gyermekét idehozza. Merthogy ez a nagyon messzi vagy távlati célunk, hogy megmaradjon magyarnak ő úgy, hogy a gyermekét is idehozza. Nekem van egy ilyen mondásom, nagyon szeretem, hogy én nem attól vagyok magyar, hogy az édesanyám, édesapám magyar, hanem attól vagyok magyar, hogy az unokám is magyar lesz.”*⁴⁹

A Csoóri Sándor Program a vizsgált régióban nem csupán kulturális programokat finanszíroz, hanem a magyar közösségek megmaradását és megerősödését szolgálja. A támogatások nélkül a legtöbb szervezet működése ellehetetlenülne vagy visszasüllyedne egy sokkal alacsonyabb szintre. A program életmentő szerepe vitathatatlan, ugyanakkor a rendszer finomhangolása és a negatív jelenségek visszaszorítása elengedhetetlen a hosszú távú sikerhez.

47 DL_13NT_CSSP_RO

48 DL_1TA_CSSP_RO

49 DL_13NT_CSSP_RO

5. ÖSSZEGZÉS

Összegzésképpen megállapítható, hogy a Csoóri Sándor Program a vizsgált 2017–2025-ös időszakban a Kárpát-medence keleti régióiban a magyar népi kultúra megőrzésének és revitalizációjának legfőbb stratégiai katalizátorává vált. A kutatás eredményei egyértelműen igazolják, hogy a program nem csupán a pénzügyi stabilitást biztosította a civil szervezetek és informális közösségek számára, hanem egy olyan minőségi paradigmaváltást indított el, amely a „másodkézből” beszerzett eszközök világától a professzionális, tájegységű és szakmailag hiteles értékörzés felé terelte a mozgalmat. A CSSP hatása messze túlmutat a pusztán hagyományörzésen. Olyan társadalmi kohéziós erőként funkcionál, amely a szóróványterületeken az identitás megőrzését, a tömbmagyarság körében pedig a közösségi élet megújulásának alapját jelenti.

Ugyanakkor az elemzés rávilágított a fenntarthatóság és a módszertani finomhangolás elkerülhetetlen szükségességére is. A jövőbeli stratégiák kidolgozásakor kiemelt figyelmet kell fordítani a „színpadiasítás” és a valódi közösségi élmény (táncmozgalom) közötti kényes egyensúly fenntartására, megelőzve, hogy a népi kultúra kizárólag reprezentációs eszközzé váljon. A pályázati rendszerben az adminisztratív rugalmasság növelése, a beruházási értékhatárok inflációkövető korrekciója, valamint a pályázati ciklusok tanévhez való igazítása olyan gyakorlati lépések, amelyek tovább növelhetnék a forrásfelhasználás hatékonyságát.

A Csoóri Sándor Program az érintett régiók magyar közösségei számára az egyetlen olyan átfogó védőháló, amely képes érdemben ellensúlyozni az asszimilációs folyamatokat és a globális tömegkultúra homogenizáló hatását. A program folytatása, valamint a kutatás nyomán megfogalmazott szakmai javaslatok mentén történő továbbfejlesztése nem csupán kulturális igény, hanem a nemzeti identitás és a regionális megmaradás szempontjából alapvető nemzetstratégiai érdek. A kutatás során tapasztalt elkötelezettség és szakmai fejlődés igazolja, hogy a befektetett erőforrások valódi, hosszú távú közösségi tőkévé értek.

2.2.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA FELVIDÉKEN

KÉSZÍTETTE: Farkas Rebeka Sára
Híves Csongor

2025 szeptemberében és októberében nyolc felvidéki, szlovákiai magyar, a Csoóri Sándor Program támogatásaira pályázatot benyújtott kulturális szervezet körében végeztünk felmérést, melynek célja a program hatásának feltérképezése és a népművészet jelenlegi helyzetének mélyebb megértése.

A felmérésben részt vevő valamennyi szervezet számára létfontosságúak a Csoóri Sándor Program által biztosított pályázati összegek, melyek az adott szervezet fenntartásához szükséges források körébe csatornázódnak be. A legtöbb esetben a CSSP szerepét a fenntartás, a működéshez szükséges alapvető körülmények megteremtésének pályázataként írták le: „*Ha nem lenne ez a Csoóri Sándor Alap és a Bethlen Gábor Alap, akkor mi nem tudnánk így működni.*”¹ Ennek legfőbb oka az, hogy a CSSP-nél van lehetőségük – a legtöbb magyarországi, szlovákiai és regionális pályázattal ellentétben – eseményeken, rendezvényeken, tehát a teljesítmény alapú programokon túl is pályázni. Ezek, mint a bérleti díj, a viselet, a hangszerek, a technikai eszközök és zenészek fogadásának költségei – pályázat hiányában – akár önmagukban is gyakran leküzdhetetlen akadályként jelennének meg a szervezetek számára.

A személyes találkozások során lehetőségünk nyílt igazi sikertörténetekbe is betekintést nyerni. Egy tánc- és zeneoktatással is foglalkozó szervezet tapasztalatain keresztül be is tudjuk mutatni az effektív pályázási stratégia révén elérhető fejlődést. A tárgyalt szervezet közel 200 főt tud soraiban, a legkisebbektől az idősebb generációig valamennyi korosztályból. Egy ekkora méretű csoport számára komoly kihívást jelent a megfelelő mennyiségű és minőségű ruha és cipő biztosítása. A CSSP-nek köszönhetően elérték azt, hogy a próbákon is megfelelő minőségű cipőket tudnak használni, és jelentős mértékben növelték a rendelkezésükre álló viseletek bázisát is: „*Aztán akkor a csizmák viseleteknek nagyon nagy része, tehát... [...] Jaj, például a próbacipők az, az majdnem mind Csoóri Sándor programos.[...] Alsószoknyából kevés van, örökké kevés van, tehát most megint varratnunk kell.*”² Akár közös fellépést is tudnak vállalni a többgenerációs csoportok, gördülékenyebbé vált a műsorszerkesztés. A szervezet másik profilja, a zeneoktatás szintén a CSSP pályázatoknak köszönhetően valósulhat meg – egyrészt hangszereket tudnak beszerezni: „*Hát az összes hangszerünk az Csoóri Sándor Program. Minden hangszerünk, a cimbalom, a nagybőgő, a dob, az ütőgardon, a cselló.*”³ Másrészt pedig színvonalas magyarországi oktatókat szerződtetnek: „*No most, ha nem lenne a Csoóri Sándor Programon belül ez a népzeneoktatási pont, és mi nem kapnánk ott pénzt, akkor igen nagy bajba lennénk, mert az összes oktatót ebből fizetjük.*”⁴ A néptánc csoportokhoz hasonlóan a zenészek ilyen fajta utánpótlásképzése komoly befektetésként is felfogható a jövőre nézve, hiszen ezáltal egy folyamatosan újratermelődő „házi zenekar” megalkotásának a képe is lebeghet a vezetők szeme előtt. Ezt erősíti az a tény is, hogy a már létező zenekarok mellett az utánpótlásukban jelenleg további 26 fiatal kap népzenei oktatást: „*De viszont ott van az utánpótlás zenekar [...] És még utánuk van az a 26 hegedűs gyerek, tehát mi most arra kiépitettük azt, hogy már a zenészeknek is van utánpótlás, nemcsak a táncosoknak.*”⁵ Ez a szám akár soknak is tűnhet, de meg kell jegyezni, hogy a középiskolából kikerülő fiatalok jelentős része dönt a csoporttól távoli helyeken való egyetemi továbbtanulás vagy munkavállalás mellett, ami az ő ilyen értelemben vett „elvesztésüket” eredményezi.

1 HCS_1ZO_CSSP_SK
2 HCS_1ZO_CSSP_SK
3 HCS_1ZO_CSSP_SK
4 HCS_1ZO_CSSP_SK
5 HCS_1ZO_CSSP_SK

Ki kell azonban emelni, hogy a legtöbb csoport számára nem realitás a saját népzeneészek képzése és alkalmazása. Számukra kiváló lehetőséget biztosít a CSSP pályázata, melynek keretein belül tudják a zenészeket fogadni. Egy táncscsoport vezetője kitért arra, hogy a koreográfiájukhoz szükséges zenét egy környékbeli együttessel veszik fel stúdióban, illetve a fontosabb próbákra el is hívják őket, a begyakorolt koreográfiát élő zenére próbálják el: „Tehát a koreográfia-zenéinket ők szokták feljátszani [a zenészek]. Ennek is van egy költsége, zenészek költsége, stúdió költsége, tehát ezt, ezt is összeszámoljuk. Illetve van, hogy próbára is hívjuk őket, amikor már úgy készen van a tánc, vagy mielőtt följátszásra vagy bemutatásra kerülne. Akkor ennek is van egy költsége.”⁶ A színvonalas szolgáltatások iránti növekvő igényt jelzi a zenészek évről évre növekvő díja is. Ezt a jelenséget néhány csoportvezető az újonnan érkező pályázati források számlájára írja, melyhez a pályázási stratégiát is alakítaniuk kell: „Zenészek, tudjuk, hogy mennyibe kerülnek, mer a [...] a Csoóri program felnyomta a népzeneészeknek a díját.”⁷

A CSSP az utazási költségek és egyéb infrastrukturális támogatások révén bővítette, szélesítette a programban résztvevők fellépési lehetőségeit. A csoportok több rendezvényen vehettek részt, új helyszínekre jutottak el, mivel a pályázati pénz fedezte például az utazási költségeket, zenekari díjakat vagy a viseleteket. Volt olyan zenekar, amely a támogatás révén rengeteg iskolába el tudott jutni ingyenes bemutatókat tartani (legfeljebb útiköltség fejében), ami korábban nem lett volna lehetséges. Így a helyi és távolabbi közösségek is gyakrabban találkozhattak a népművészeti együttesek előadásaival: „Ez a mostani Csoóri Sándor Programból lesz kifizetve, hogy mi erre a szlovák versenyre el tudtunk menni. Mert nincs rá más fedezetünk.”⁸ „Ezáltal a Csoóri Sándor Alapnak köszönhetően sokkal több helyre el tudtunk menni, ezáltal sokkal több táncos is el tudott jönni hozzánk táncolni, mert kiterjesztettük a munkánkat a régióba, és így a szórványban élő magyar területeken, ahol élnek még magyarok, akkor felléptünk.”⁹ Az élmény és kultúra átadásával egyetemben lényeges pont az is, hogy az új helyszínek meglátogatása során maguk az előadók is új helyszínekre juthatnak el, mutathatják meg magukat közösségként. Különösen lényeges ez akkor, amikor gyermek- és ifjúsági csoportokról van szó, hiszen az utazások során új kapcsolatokra és élményekre tehetnek szert, erősíthetik nemzettudatukat, mely szempont nem elhanyagolható, különösen nem a határon túli, kisebbségi lét esetében. Egy ilyen csoportból a beszélgetőtársak a budapesti Táncháztalálkozóra való eljutást mint meghatározó élményt írták le. A Kárpát-medence legnagyobb néptáncos terepszemléjén igazán át tudták érezni azt, hogy minek a részesei, akár össznemzeti, akár táncos szinten: „Ez egy konkrét példa, hogy a budapesti Táncháztalálkozóra el tudtuk vinni az egész csapatot szülőikkel és azt fizette a csoport [pályázati pénzből].”¹⁰

Itt említhetjük meg továbbá a gyermekcsoportok táboroztatását is mint lényeges közösségépítő alkalmat, melynek során a résztvevők tudásanyagukat mélyíthetik el, illetve bővíthetik újonnan szerzett készségekkel, legyen ez tánc vagy zene: „Hát nekem teljesen más közeg [a táborozás]. Ott is ismerkednek ugyanúgy, ott is, ott is a közösségbe vannak, ott is tapasztalatokat gyűjtenek. Nagyon fontos az, hogy azon kívül más oktatók is tanítják őket, mindenkitől mást szívnak be, úgy mond a gyerekek, ugyanúgy ezt az egész közeget ismerjék meg, mert ez egy valamilyen zárt közeg is és nyitott is a néptáncosok[na], azaz egy hihetetlen összetartó

6 HCS_4NT_CSSP_SK

7 HCS_1NZ_CSSP_SK

8 HCS_1ZO_CSSP_SK

9 FRS_1INT_CSSP_SK

10 HCS_3NT_CSSP_SK

közösség, és nagyon-nagyon fontos, hogy ez ne csak helyben legyen, hanem bárhova elmennek, akkor ez ott is meglegyen. És ha ismerik egymást, akkor tényleg azonnali barátságok alakulnak ki.”¹¹

A kézművescsoportok esetében a táborok és fesztiválok az év kiemelt eseményei. A programok megszervezéséhez komoly anyagi háttér szükséges. Az alapanyagok beszerzése jelenti a legnagyobb költséget, erre minden évben pályázniuk kell a szervezőknek. Az előadók tiszteletdíja az egyik legfontosabb tétele az alpból elnyerhető támogatásnak, hiszen a szervezők ebből tudják megfizetni a mesterembereket, a kézműveseket, az előadók munkáját, ebből tudják kifizetni a fellépő együtteseket. Az intézményi háttér hiánya miatt a pályázatok adnak lehetőséget a szakemberek tiszteletdíjának finanszírozására: „Már ingyen nem jön el senki, egy pár száz euró kell rá. Eljön, ott alszik, kaja, pia, egész nap reggeltől estig bemutatózik, gyerekekkel foglalkozik.”¹² A táborokon túllépve a fesztiválok a helyi közösségek életének szerves részévé válnak, különösen nagy látogatottságot tudnak generálni. A látogatók a pályázatnak köszönhetően a színvonal növekedését is megtapasztalhatják: „Van szakember, van komoly fellépő, van olyan ember tényleg, akit[...] a kézműves fesztivál esti program[ja] egy komoly, nívó[s] zenekar. Aki tényleg egy bizonyos szintet képvisel, mert azt tudni kell, hogy mi egyetlen rendezvényünkre se engedünk be kínai játékot [...] csak népművészeti kellékek vannak kirakva.”¹³

A CSSP annak ellenére, hogy az elmúlt években csökkentette az elnyerhető összegek mennyiségét, továbbra is szükséges és létfontosságú pillér a népművészeti szervezetek számára a Felvidéken. A szervezetek nagy része számára

11 HCS_3NT_CSSP_SK

12 FRS_1TA_CSSP_SK

13 FRS_1TA_CSSP_SK

állandó dilemma, hogy mekkora összegre pályázzanak, hiszen korábbi tapasztalataik szerint nem kapják meg a teljes kívánt támogatást, amivel meg tudnák teremteni a működés szükségleteit.

A CSSP támogatása közvetve vagy közvetetten a szervezeteken keresztül változó mennyiségű emberhez jut el. Az elérés mértéke függ a szervezet taglétszámától, annak aktivitásától, a sajtó és különféle médiumok (értve itt a multimédiás eszközöket is) használatától és annak módjától. A szervezetek ennek megfelelően igyekeznek minél szélesebb körben, minél nagyobb számú elérést generálni. A gyermekcsoportoknál az érdeklődők, nézők legfontosabb bázisa a szülői és rokoni réteg. Az, hogy gyermekük fellép egy-egy közösség előtt, pozitív visszacsatolása annak a bizalomnak, melyet gyermekük oktatóiba fektettek akkor, amikor őket rájuk bízta. A gyermekek számára pedig öröm és bizonyítási lehetőség szüleik és családtagjaik előtt szerepelni. További szélesebb elérés generálása érdekében a szervezetek az internetes közösségi felületeket is használják, a megszokott Facebook mellett újabban az Instagram és a TikTok is egyre többször felmerül, ahol tudják hirdetni az eseményeiket, és beszámolnak tevékenységükről. A televízió és rádió nyújtotta lehetőségeket már ritkábban veszik igénybe, de annál gyakrabban a helyi és országos szintű újságok, lapok alkalmazása, mely széleskörű lefedettséget tud biztosítani: „De van Facebook, illetve bizonyos időközönként jelentetünk meg a [...] városi újságba, meg a [...] újságba valami cikkeket, vagy egy kis rövid beszámolót, csak hogy lássák, hogy vagyunk. Van, van erre lehetőség, egy évben megvan, hogy mennyi, mekkora felületet tudnak minden szervezetnek biztosítani, és akkor ezt próbáljuk kihasználni. Nem mindig, de van, hogy ez kijön. Hát ez minden háztartásba eljut. Nekünk nem kerül pénzbe, csak egy kis időráfordítás.”¹⁴

A népművészeti revival kultúraközvetítő szerepe a felvidéki magyarság szempontjából kiemelkedően fontos. A kérdezettek kiemelték a közösség szerepét, tevékenységük közösségépítő, erősítő hatását. Az általuk szervezett és tartott programokon a számarányának csökkenésével küzdő kisebbségi magyarság közös élményeket szerezhet saját kultúrájának megélésével, mely identitásuk erősítésében létfontosságú. A CSSP közösségi hálót is épített a szervezetek között, összehozta a felvidéki, anyaországi és egyéb határon túli népművészeti csoportokat, erősítve az információcserét és együttműködést: „És eleve, hogyha a gyerekeknek ilyen közösségi élményeket is adunk, meg a fiataloknak, illetve az asszonyoknak is, önekik erősödik a magyar öntudatuk. Tehát főleg nekünk itt, határon túli magyaroknak nagyon fontos Kárpát-medencei szinten olyan helyekre elvinni őket, vagy olyan fellépésekre..., sőt ennek köszönhetően más tánc csoportokkal megismerkedtünk. Kapcsolatok kialakultak, ami szerintem nagyon közösségi erő és megtartja ezt az erőt.”¹⁵

A kért csoportok annak érdekében, hogy minél több érdeklődőt elérhessenek és újakat tudjanak megszólítani, folyamatosan keresik az új ötleteket. Egy zenével és néptáncsal, illetve egy kézművességgel foglalkozó szervezet előremutató terveit mutatjuk most be, melyek megvalósításához nagyobb mennyiségű pályázati pénz elnyerése szükséges. A táncos-zenés szervezet egy rendszeres tánc ház megtartásának lehetőségét vetette fel, mely a megszokott látogatói körön túl újakat, a néptánc tekintetében „laikusokat” is szeretne bevonítani: „Szó szerint ez lenne a neve, hogy Rendszeres Tánc ház [...]. Érted, hogy minden hónapban egy péntek este, mert a szombaton már mindenki van mindenhol, meg évfordulók meg kirándulnak. Lenne egy hely, nem a próbaterem persze, és akkor minden hónap mit tudom én 3. péntek éjjel, 4. péntekén vagy 1. péntek, és lenne

¹⁴ HCS_4NT_CSSP_SK

¹⁵ HCS_1NZ_CSSP_SK

gyerektánc ház és felnőtt-tánc ház, és tudná a nép, hogy oda lehet menni magyar néptáncot táncolni, tanulni nemcsak táncosnak, hanem laikusnak, mert a tánc ház arra van, hogy beállsz körbe, és téged ott megtanítgatnak táncolni. Tehát akkor még több ember ki tudná ezt próbálni, mert most a járásba csak aki néptánc, meg mindenhol úgy van, aki néptánc csoport tagja, az tud összehozni néptáncsal.”¹⁶ A kézműves csoport fesztiváljai és táborai számára rendelkezik sátrakkal, játszódvarral, kézművesházzal és árusításra alkalmas helyekkel, azonban saját színpadjuk nincs. Pályázati segítségből szeretnének egy csúrszínházat megvalósítani, ami nélkül jelenleg csupán korlátozott körülmények között tudják megszervezni a fesztivált, valamint mivel a helyszínük egy iskola udvarán van, a színpad létesítésének a tágabb közösségen belül véve is komoly fejlesztési értéke lenne: „Csináltunk egy komoly látványtervet a csúrszínházunkra. A kézművesházban végülis megvan nagyjából mindenünk, minden évben van a nagy fesztivál, nemcsak a fesztivál keretén belül, de kis piacaink vannak, gyerekudvarunk van, játszóházak, felnőttképzés. Megtervezettünk egy gyönyörű csúrszínházat, amely beleillett volna ennek a kézművesháznak meg a környékének látképébe is. [...] Ez nemcsak úgy csúrszínház, hogy fellépésre volna, eleve az iskolaudvaron vagyunk. Iskola, óvoda ott van. Kinti tanítást tarthatnának a gyerekeknek. A kézművesház udvarán. Azért is szeretnénk volna ezt a csúrszínházat is.”¹⁷ A fenti két példa a további, reálisan elérhető fejlődési és fejlesztési lehetőségekre mutat rá, melyekből a pályázókon túl a régiók lakosai is profitálni tudnának.

A fenti rövid összegzésből, mely kvalitatív információkon és a pályázók többéves tapasztalatán alapszik, leszűrhetjük, hogy egységesen pozitív visszajelzések érkeztek, a pályázók a programot hasznosnak találják. Arra a kérdésre, hogy tudnának-e, és ha igen, hogyan működnének a CSSP pályázatai nélkül, a legtöbb esetben olyan válaszok születtek, melyek a szervezetek visszafogottabb működésére utaltak: „Úgyhogy tudnánk működni, viszont semmit nem tudnánk csinálni.”¹⁸, vagy „a Csoóri ebből a szempontból, hát nem mondom, hogy tartja el a csapatot, de, de óriási segítség. Nélküle nem tudnánk ezt így működtetni, ennyire, ahogy működünk.”¹⁹ A Csoóri Sándor Program megjelenése a felvidéki térségben és a magával hozott anyagi és szakmai tőke a programból részesedő szervezetek számára a minőségbeli növekedés egyedüli ilyenfajta lehetőségét adta meg.

Végezetül, egy a felmérésben részt vevő csoportvezető érzékletesen összegzi a CSSP szerepét és súlyát napjainkban: „Okvetlen mondd meg nekik, hogy legyenek sokáig! Legyenek sokáig a Csoóri Program, mert akkor [ha nem,] mi itt nagyon bajba leszünk.”²⁰

¹⁶ HCS_1ZO_CSSP_SK

¹⁷ FRS_1TA_CSSP_SK

¹⁸ HCS_4NT_CSSP_SK

¹⁹ HCS_3NT_CSSP_SK

²⁰ HCS_1ZO_CSSP_SK

2.3.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA KÁRPÁTALJÁN

KÉSZÍTETTE: Kész Barnabás
Kész Margit

1.

A PROGRAM POZITÍV HATÁSA ÉS EREDMÉNYEI

1.1.

A program jelentősége

A beszélgetések¹ során kirajzolódó legeggyértelműbb és legfontosabb megállapítás, hogy a Csoóri Sándor Program nem csupán támogatási forma, hanem a kárpátaljai magyar kulturális és hagyományőrző élet meghatározó, éltető forrása. Ez a megállapítás kivétel nélkül minden interjúalanyánál visszatérő elem volt. A megszólított szervezetek tehát – profiljuktól függetlenül – egzisztenciálisan függenek a CSSP-től:

„Hát gyakorlatilag azt mondom, hogy mi 100%-ban csakis a Csoóri-támogatásból létezőnk. Tehát, hogyha nekünk nincs Csoóri, akkor mi húzhatjuk le a rolót, vehetjük a batyunkat, és mehetünk világgá. De ezt most komolyan mondom.”²

„A Csoóri Sándor Program, ha nem indul be, akkor mi nem pályázhatunk. Akkor lehet, hogy ez az épület sincs. Vagyis megvan, de nem a mi fennhatóságunk alatt van, hanem borbélyszalon, vagy masszázsszalon. [...] Ezt a Csoóri Sándor Programból kezdtük meg. Most már más források is bejöttek, és próbáljuk abba áthelyezni a nagyobb kifizetéseket. [...] Tehát mi, mi mindent nulláról kezdtünk. Nekem volt négy harmonikám, volt egy brácsám, meg volt egy nagybőgőnk. [...] Ezzel kezdtük meg. A Csoóri Sándor Programból vehettünk citerákat. A Csoóri Sándor Programból vehettünk hangszereket, hegedűt, brácsát. Akkor, én bevalom őszintén, a viseleteket nem tudom szám szerint, de meg tudom mutatni, hogy nem 10 viseletünk van, és nem 20 viseletünk.”³

Más szervezetek képviselői hasonlóan nyilatkoztak, kiemelve, hogy a program nélkül nem tudnák folytatni a munkát vagy fizetni az oktatókat, ami a működés alapfeltétele: „Most ki merem jelenteni, hogy ha a Csoóri-program egyik napról a másikra nem lenne, nem biztos, hogy tudnánk folytatni a munkát.”⁴

„Azóta mi már csak itt a Csoóri Sándor Programnál pályázunk. És hát e nélkül, azt kell mondjam, hogy nem tudnánk létezni manapság.”⁵

¹ Az interjúk a Csoóri Sándor Program (továbbiakban CSSP) nyolc meghatározó, de profiljában eltérő kárpátaljai kulturális intézmény, szervezet vezetőjével, képviselőjével készültek.

² KM_1.1-3ZO_CSSP-UA.

³ KM_1NZ_CSSP-UA.

⁴ KM_5.1NT_CSSP-UA.

⁵ KB_1.1-2NT_CSSP-UA.

Ez a fajta függőség egyértelműen jelzi a program stratégiai fontosságát a kárpátaljai magyar identitás megőrzésében. Mindemellett a beszélgetésekből körvonalazódik, hogy az érintettek számára a CSSP által nyújtott lehetőségek alapvető közösségépítő és mentálhigiénés szerepet is betöltenek. Ez a szerep a Covid-járvány és különösen a háború kitörése óta különösen felértékelődött. Mindennek csupán kiemelt példája az az idézet, mely szerint a CSSP által fenntartott műhelyek biztosítják a magyar közösség túlélését egy szétesőben lévő, bizonytalanságokkal terhelt környezetben: „Szerintem mindent, amit csinálunk, az az elsődleges célja, hogy ez közösségbe rendezze és tartsa az embereket... a közösség az, ami pillanatnyilag a túlélésünket biztosítja itt Kárpátalján...”⁶ Mások a táncházmozgalom elsődleges céljaként is ezt jelölték meg: „Kárpátalján a magyarság megmaradása, annak a szélesítése, színezése és gazdagítása.”⁷

A megszólítottak szerint a háborús helyzet okozta pszichés terheket ezek a foglalkozások érzékelhetően enyhítik. Van, aki ezt „rehabilitációnak” nevezi: „És gyakorlatilag mi nagyon sokszor nem is énekórát, táncórát, zeneórát vezetünk, hanem rehabilitáljuk a gyereket.”⁸ De más is hasonlóan fogalmaz: „Tehát, hogy itt ez az egész olyan, hogy kivesszük ebből a háborús helyzetből őket egy pár órára, hogy pihenjen az elméjük meg a lelkük.”⁹

A programok nemcsak a gyermekeket érik el: többeknél fontos szempont a generációk közötti kapcsolat. Némely intézmény tudatosan integrálja a CSSP-ből finanszírozott kézműves tevékenységeket a helyi jeles napokhoz (advent, virágvasárnap), ahol a tudást (pl. csuhéfonás) a helyi nagymamák adják át, s ezzel az adott kézműves tevékenység mintegy generációs hidat képez: „gondolkodunk, hogy az idősebb generációval kell nekünk többet foglalkozni. Bár már említettem azt, hogy például a csuhéfonás, azt helyi nagymamák jönnek és mutatják meg. Fontos számunkra, hogy az legyen [helyi], és fontos az, hogy ha már átadja ezt a tudást, akkor otthon meg sem hallgatja az unokája. De ha eljönnek a kultúrházba egy-egy ilyen rendezvény céljából, akkor már ott csodálkozva nézi az unoka, hogy jaj, hát nagymama még ezt is tudja.”¹⁰

Az idősebb generáció bevonása más szervezeteknél is megjelenik, például a gyerekprogramok mellett az idősök csigacsináló csoportját is aktív közösségi élet jellemzi.

6 KM_1.1-3ZO_CSSP-UA.

7 KB_1.1-2NZ_CSSP-UA.

8 KM_1NZ_CSSP-UA.

9 KM_1.1-3ZO_CSSP-UA.

10 KM_6NT_CSSP-UA.

1.2. Szakmai eredmények és tehetséggondozás

A CSSP által biztosított háttér (oktatói díjak, eszközök) tette lehetővé a magas szintű szakmai munkát és a tehetséggondozást. Több szervezet is a CSSP forrásaiból finanszírozza saját oktatóinak továbbképzését. Hangsúlyozták: a pedagógusaik folyamatosan képzik magukat, hogy az „anyaországi oktatási módszer szerint” taníthassanak. Emellett volt, aki kiemelte a *Tulipános Hangszeres Oktatói Napok* sikerét, aminek keretében magyarországi és helyi szakemberek fejlesztik a kárpátaljai pedagógusokat, ami közvetlenül emeli az oktatás színvonalát.

Az egyik szervezet képviselője a CSSP által nyújtott támogatási és képzési lehetőségeket megelőző időszakra a következőképpen emlékezik vissza: „És láttam, hogy a körülöttem lévő pedagógusok, akik nem végeztek semmilyen népi tanfolyamot, ami a népzene vagy a kézművesség, vagy a néptáncal foglalkozik, hanem mindenki még anno a Mojszejev-stílust... Például, ha a táncra gondolok, azt Ungváron tanulták meg a magyar néptáncot, és nem volt más, és ezt alkalmazták a művészeti iskolákban. És engem, hát ez nagyon zavart.”¹¹

A megszólítottak a CSSP leglátványosabb eredményének tartják, hogy a kárpátaljai műhelyekből kikerülő diákjaik megállják a helyüket az anyaországi felsőoktatási intézményekben is, például a budapesti Táncművészeti Egyetemen vagy a Nyíregyházi Egyetemen. Mindemellett a támogatás nem csupán az oktatást finanszírozza, hanem motivációt jelent. Az egyik együttes képviselője például azt a meghatározó élményt emelte ki, amikor a CSSP támogatásával eljutottak a budapesti Táncháztalálkozóra: „Ez... ez olyan hatalmas esemény volt a gyerekek életében... A gyerekek azt mondták... hogy ők nem gondolták, hogy ilyen menő dolgot csinálnak, mint az a néptánc, ennyire menő.”¹²

Mindemellett a CSSP a legtöbb szervezet számára lehetővé tette, hogy „nulláról építkezzen”. A leggyakrabban említett kézzelfogható eredmény a viselet- és a hangszerkészlet létrehozása. Többen hangsúlyozták, hogy az első, minőségi és autentikus, az adott tánchoz és tájegységhez illő viseleteiket a CSSP-ből tudták beszerezni, illetve e támogatásból is tudják fejleszteni, javítani viselettárukat. A népzenei és zeneoktatási profilú szervezetek a támogatásból hangszereket (citerák, hegedűk, brácsák, harmonikák, cimbalom) vásároltak, ami az oktatás alapfeltétele. A kézműves műhelyek esetében az alapanyagok mellett a speciális eszközök beszerzése volt kulcsfontosságú, így például csipkeverő állványokat és kiállítási eszközöket vagy akár szövőkereteket, köztük speciális, kerekesszékesek által is használható asztali keretet sikerült szerezni.

A kézműves, tárgyalgó profilú szervezetek számára fontos, hogy a képzett kézműves oktatók mellett helyi, a közösségből kikerülő, a közösség által elismert ügyes kezű „szakemberek” is tartsanak foglalkozásokat. Az idézett szervezet képviselője számára például kiemelten lényeges, hogy a még természetesen működő tevékenységek közösségbeli értékét is emelni tudják: „Hát vannak már bejáratott szakembereink, kézműveseink, ha mondhatom így. [...] a kézművesség az nyilván egy kötött, adott dolog, amihez olyan szakember kell, aki ezt tudja. De a kézművesünk vagy a kézműveseink részt vesznek a Hagyományok Háza által hirdetett tanfolyamokon is, és most már szinte minden technikát tudnak, vagy nagyon sok mindent

11 KM_1NZ_CSSP-UA.

12 KB_1.1-2NT_CSSP-UA.

tudunk úgy a tájházban alkalmazni, hogy az nemcsak egy laikus szinten, hanem ha most nem is évtizedes munka vagy tapasztalattal a hátunk mögött, de az oktatók meg tudják tanítani a fiatalokat vagy akár a felnőtteket is az adott technikára. De ha például egy speciális dolog, mint például ha szövünk, és a [helyi] szőtttest, szedett mintát szeretnénk mutatni, akkor [helyi] szövőasszonyt hívunk. Ha veszőből fonunk, akkor egy [helyi] kosárfonót elhívunk, tehát olyan kézművest. Tehát vannak ilyen esetek is.”¹³

A CSSP támogatása az érintett szervezetek számára lehetővé teszi, hogy a kézművesség ne csupán elszigetelt tevékenység legyen. E támogatásból többben rendszeres foglalkozásokat tartanak, amelyeket szorosan integrálnak a helyi közösségi és egyházi ünnepekbe (pl. advent, virágvasárnap, szüret, pünkösd). Ezek során gyakori a tevékenységek ötvözése: a kézműves foglalkozások összekötése a tánc házzal vagy hagyományos konyhai tevékenységgel (pl. kemencés sütés). A kézműves programok egyszerre szolgálják a tudásátadást (pl. szövés, nemezés, csuhéfonás, tojás hímzés) és a közösségépítést.

ÖSSZEGZÉS

Összefoglalva a nyolc szervezet, együttes vezetőjével folytatott mélyinterjúban elhangzott tapasztalatokat, egyöntetűen megállapítható, hogy a Csoóri Sándor Program a kárpátaljai magyar kulturális és közösségi megmaradás fontos pillére. A program nem csupán támogatást nyújt, hanem – ahogy azt több vezető is megfogalmazta – a pusztta létezését biztosítja egy olyan környezetben, amelyet a háború, a Covid, az elvándorlás egyszerre súlyt, és a helyi bürokrácia nehezít.

Az interjúk tanúsága szerint a program alapvető célja teljesül: a CSSP finanszírozza a közösségi élet infrastruktúráját (viselet, hangszerek, oktatók), és általa a szervezetek képesek az identitás megőrzés és a tehetséggondozás magas szintű feladatát ellátni.

A szervezetek munkáját azonban a háború, a helyi viszonyok és az adminisztratív rendszer sajátosságai egyaránt nehezítik. A 2022-ben kitört háború drámai kihívások elé állította a szervezeteket. Legnagyobb problémát a közösségek zsugorodása, a folyamatos elvándorlás jelenti, amely a lelkes tehetségek, szakemberek kivándorlását is érinti, ez a tánc csoportoknál akut fiúhiányban jelentkezik: „most egyre több gyereket ugye elvisznek... és sajnos a gyerekeket ugye elviszik a fiús szülők leginkább... és emiatt most nagyon kevés is a fiú nálunk”.¹⁴ A helyi fellépési lehetőségek is drasztikusan lecsökkentek. A rendezvényszervezés bürokratikus és biztonsági kockázatokkal jár: engedélykötelessé vált, a hatóságok pedig fokozottan figyelik a magyar nemzetiséghez köthető programokat. Némely megszólított beszámolt olyan esetről, amikor a hatóságok utólag vizsgálódtak egy általuk tartott magyar tánc ház miatt. Az utazás és a határátkelés nehézségei is kirajolódnak az interjúkban: némely megszólított például részletesen beszélt arról a megálázó és rendkívül stresszes, gyakran órákig tartó procedúráról, ahogy a hangszereket (különösen a húros hangszereket) át tudják vinni az ukrán határon.

A beszélgetések ugyanakkor rámutattak a pályázatban résztvevők rendkívüli elkötelezettségére és találékonyságára. A szakmai munka sokszor szellemi „rehabilitációvá” vagy a „túlélés” biztosításává válik. A rendszerszintű adminisztratív nehézségeket (például annak problémája, hogy sok Ukrainában élő szakember nem számlaképes a helyi szabályozások miatt), amelyek a magyar pályázati logika és az ukrán valóság találkozásából fakadnak, nehéz kiküszöbölni.

A beszélgetőpartnerek által megfogalmazott javaslatok (például a többéves támogatás vagy a közlekedési nehézségek leküzdésére a buszbeszerzés lehetősége) mind azt a célt szolgálják, hogy a program adminisztratív keretei jobban idomuljanak ehhez a speciális, kihívásokkal teli környezethez. A CSSP sikere Kárpátalján nemcsak a pénzügyi forráson múlik, hanem a szervezetek elhivatott vezetőinek, képviselőinek rezilienciáján is, akik számára ez a munka szívügy.

2.4.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSVIZSGÁLATA VAJDASÁGBAN

KÉSZÍTETTE: Resócki Rolland
Resócki Vázsonyi Csilla

1.

A FELMÉRÉS RÉSZTVEVŐI

A felmérés résztvevőiként kiválasztott szervezetek között szerepelnek nagy létszámú egyesületek, de mellettük megtalálhatók egészen kicsi csoportosulások is. Az adatközlők is igen változatosak: vannak olyan személyek, akik inkább a helyi kultúrélet mozgatói, de olyanok is szerepelnek az interjúalanyok között, akik egy kisebb régió népzenei életének meghatározói, vagy olyan művelődésszervezők, koreográfusok, akik egész Vajdaság területére döntő befolyással bírnak. Mindez segít átfogó képet nyújtani a vajdasági szervezetek munkájáról, működéséről és a Csoóri Sándor Alap elért eredményeiről, amelyet az egész régióra vonatkoztathatunk.

A tárgyalgó népművészet területén két vajdasági szervezet vett részt a felmérésben, közülük az egyik Bánátban, szórványterületen működik, és tevékenysége kifejezetten a helyi magyarság tárgyi örökségének őrzésére (tájház fenntartásával) összpontosul, valamint a kézműves hagyományok, régi mesterségek – azon belül leginkább a fazekasság – ápolására, népszerűsítésére. A Csoóri Programban így kizárólag a tárgyalgó pályázaton vesznek részt. A másik, a tárgyalgó területen kijelölt szervezet egy Közép-Bácskában működő, komplex tevékenységi körrel rendelkező művelődési egyesület, amely a tárgyalgó mellett mind a népzenei, mind a táncos pályázatokra szokott pályázni.

2. ÁLTALÁNOS ÉSZREVÉTELEK A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM KAPCSÁN

A vajdasági magyar közösségi élet – különösen a néptánc, a népzene és a kézművesség – a Csoóri Sándor Program támogatási rendszerére épül. Az interjúk nyomán egyértelműen kirajzolódik, hogy ez a pénzügyi háttér nélkülözhetetlen, mivel a szervezetek szinte kivétel nélkül kijelentik, hogy enélkül a segítség nélkül a működésük ellehetetlenülne. Általánosan elmondható, hogy a legnehezebb időszak a Covid-19-járvány ideje volt a bizonytalanság és a kilátástalanság miatt.

A CSSP mellett a szervezetek aktívan pályáznak más forrásokra is. Ezek között szerepelnek a helyi önkormányzatok, a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási, Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT), a Bethlen Gábor Alap (BGA) és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA). Ritkán fordul elő pályázás a Magyar Művészeti Akadémiánál (MMA) vagy a Halmos Béla Program keretében.

A sikeres pályázatok általában zenei szolgáltatásra (tánccsoportok kíséretére), táncházakra, színpadi műsorok bemutatására, oktatási költségekre (népzene, néptánc, koreográfia, kézművesség), továbbá népviselet-készítésre, hangszerek beszerzésére és technikai eszközökre (hangosítás, laptop, nyomtató, balettszőnyeg) irányulnak. Ezeken felül fedezik a rendezvényeken, fesztiválokon és versenyeken való részvétel, valamint az utazás költségeit. Fontos megállapítás, hogy a *Mester és Inas* programra a vajdasági szervezetek körében nem volt érdeklődés.

A szervezetek a pályázatokban általában sosem nyerik el a teljes igényelt összeget, kihívást jelent úgy kalkulálni a költségvetésüket, hogy a megítélt támogatás fedezze a szükséges kiadásokat. Alternatív megoldásként átcsoportosítanak, kisebb büdzsével valószínűsítik meg a terveket, vagy további forrásokat vonnak be más pályázatokból és adományozóktól. Ugyanakkor a szervezetek nem mondanak le programokat a hiányzó támogatás miatt, hanem inkább prioritások szerint rendezik a tervezett tevékenységeket. A CSSP rendszerét szinte mindenki pozitívan értékeli. Azonban sokan megemlítik, hogy a pályázatok elérhetősége a kapcsolódó szolgáltatások és termékek árainak és költségeinek emelkedését is magával hozta.

3. A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM TÁMOGATÁSÁNAK HASZNOSULÁSA

A CSSP támogatása messze túlmutat a pusztá működési költségek fedezésén; kulcsszerepet játszik a szakmai minőség emelésében, a közösségi hálózatépítésben és a fiatal oktatói bázis megerősítésében. A CSSP finanszírozási szempontból legvonzóbb időszaka egyértelműen a kezdeti évekhez köthető. A támogatások induló szakasza, vagyis az első három év volt a legkedvezőbb, mivel ekkor még olyan elv szerint történt az elbírálás, ami előnyösebb volt a felmenő rendszerrel dolgozó vajdasági egyesületeknek, ahogyan a magyarországi társaik is működnek.¹ A kezdeti időszak vonzerejét az is növelte, hogy a szervezeteknek ekkor voltak a legnagyobb anyagi nehézségei és szükségletei. Tény, hogy az induláskor lehetőség nyílt a ruhák és hangszerek felújítására, új népviseletek és minőségibb anyagok beszerzésére, amiért az interjúalanyok hálájukat fejezik ki. *„Mindig a kezdet a legvonzóbb különben, amikor az embernek anyagi gondjai vannak, és akkor, hogyha kisebb pénzt is kap, akkor is örül neki, de viszont én úgy érzem, hogy talán akkor kaptuk a legnagyobb támogatásokat.”*² A pályázatok beindulásával láthatóvá vált a támogatás értelme, mivel minden tagot fel lehetett öltöztetni egyforma ruhába, és lehetővé vált az igényes és hatásos színpadi megjelenés és a magasabb színvonalú fellépések biztosítása. *„A legvonzóbb az eleje, akkor volt a legvonzóbb, mert akkor mindenre szükségünk volt, és addig önerőből finanszíroztuk mindig a pár szoknyát, blúzt.”*³ A szervezetek működése a CSSP bevezetése óta alapvetően stabilizálódott, így a korábbi, a program előtti alapvető hiányok megszűntek. A hiteles, eredeti viseletdarabokat és kelméket már távoli helyszínekről (pl. Pozsonyból, Kolozsvárról, Kalotaszegről vagy a Felvidékről) is be tudják szerezni.⁴ A negyvenéves Cirkalom Táncegyüttes alapítója rávilágít, hogy a CSSP előtti évtizedekben *„nagyon sokat szenvedtünk pont ilyen viselet, meg koreográfus, meg utazás, meg mindenféle hiányosságok miatt, meg pénz, főleg anyagi hiányosságok miatt, viszont amióta ez a Csoóri Sándor Program van, azóta ez nincs”*.⁵

A támogatási rendszer egyik fő eredménye a népzene- és néptáncoktatás minőségi fejlődése. Több szervezetnél a citerazenekar, sőt maga a citeraoktatás is csak a Csoóri-pályázatok révén vált lehetővé. *„Ezt a Csoóri-pályázatoknak, pályázatnak köszönhetjük a citeraoktatást, mert amikor, most nem emlékszem pontosan, de azt hiszem, hogy a második körből akkor sikerült citerákat vásárolnunk. Két alkalommal is tudtunk vásárolni citerákat.”*⁶ Ez a támogatás tette lehetővé az oktatók díjazását, így az oktatás a gyermekek számára teljesen ingyenessé válhatott.⁷ A hangszerek minősége is jelentősen javult: *„...a pályázatok alapján tudtunk vásárolni, nem is tudom, hat citerát is például? [...] És ez mind a minőség javulása, gyermekek is jobban szeretik, felnőtteknek is könnyebb rajta játszani különben, és akkor mindjárt jobb a kedv.”*⁸

1 RR_1NT_CSSP_SRB

2 RR_2NZ_CSSP_SRB

3 RR_2NT_CSSP_SRB

4 RR_1NT_CSSP_SRB

5 RR_1NT_CSSP_SRB

6 RR_5ZO_CSSP_SRB

7 RR_5ZO_CSSP_SRB

8 RR_2NZ_CSSP_SRB

A tánccsoportok szempontjából a CSSP szinte az egyetlen és fő támogatóként funkcionál. A támogatásoknak köszönhetően vált lehetővé a vendégoktatók rendszeres meghívása Magyarországról, akik a koreográfiákat is elkészítik. Ezzel párhuzamosan megoldhatóvá vált a viseletek varrása és az utazások biztosítása.⁹ Az infrastruktúra fejlesztése, pl. egy balettszőnyeg beszerzése a próbaterembe, megkönnyíti a munkát, és kiküszöböli a csúszós padló okozta problémákat.¹⁰ A szakmai eredmények is látványosan javultak, a legnagyobb kiugró teljesítmények a minősítő fesztiválokhoz köthetők, ahol a szervezetek minden évben új koreográfiával vesznek részt: „Úgyhogy mi úgy érezzük, hogy ennek köszönhetően lendült így fel a néptáncmozgalom Újvidéken [...]. Szinte mindig a Kőketáncról is kiemelt aranyakkal térnek haza a gyerekek a szegedi országos megmérettetésről is.”¹¹

Egyes csoportoknál a versenyeredmények nem képezik a kiemelkedő teljesítmények elsődleges fókuszát, annak ellenére, hogy kapnak kisebb elismeréseket. Esetükben a külső elismerésnél sokkal fontosabb az igazi közösségi élmény megteremtése. Nekik nem „próbájuk” van, hanem „péntekjük”, vagyis nem feltétlenül a gyakorlás a fő cél, hanem az, hogy jól érezzék magukat együtt. Ha valakinek születésnapja van, a „próba elmarad, és helyette együtt vannak... ez az igazi közösség”.¹²

A CSSP támogatás „egy igényt is teremt”.¹³ Míg korábban a szegényesebb műsor és a nem tájegységhez illő viselet sem okozott gondot, ma magasabb színvonalat kell felmutatni. A növekvő támogatással párhuzamosan a szolgáltatások – a zenészek, a táncoktatók, az üzemanyag és a viseletek, anyagok – árai komolyan megnövekedtek.¹⁴ A viseletekkel kapcsolatban egyenesen milliós különbségről beszélnek,¹⁵ az oktatók és zenekarok díjai pedig folyamatosan emelkednek, amit a pályázók azzal magyaráznak, hogy a szolgáltatók tudják, több pénz van az egyesületekben. „Nem is volt ekkora ára se semminek, se az oktatói díj nem volt ekkora, se a, és ezt ki kell mondani, se az élőzenei szolgáltatásnak nem volt ekkora ára, és tényleg nem volt igény rá.”¹⁶ Ez az áremelkedés csökkentheti a csoportmunka intenzitását, és a tervezett program kárára mehet.¹⁷

A szakmai munka terén a legnagyobb kihívást a néptáncoktatók hiánya jelenti. Míg a népzene terén a helyzet rendezettebb, a néptáncoktatással „egyértelműen gondjaink vannak”.¹⁸ Ez a tendencia, amelyet más interjúalanyok is megerősítettek, jelzi, hogy a szakmai utánpótlás nehézsége kritikus pontja a vajdasági hagyományörzésnek és néptáncmozgalomnak.¹⁹

9 RR_3NT_CSSP_SRB

10 RR_1NT_CSSP_SRB

11 RR_3NT_CSSP_SRB

12 RR_2NZ_CSSP_SRB

13 RR_4NT_CSSP_SRB

14 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_3ZO_CSSP_SRB, RR_2TH_CSSP_SRB, RR_1TH_CSSP_SRB

15 RR_1TH_CSSP_SRB

16 RR_4NT_CSSP_SRB

17 RR_1ZO_CSSP_SRB; A pénzügyi támogatások rendszerré válása érdekes módon pénzügyi elvárások kialakulásához is vezetett a szakmai körökben. Ezt jól mutatja az a megfigyelés, miszerint az oktatók már annyira hozzászoktak a folyamatos finanszírozáshoz, hogy volt, aki számonkérte, hogy miként lehetséges az, hogy nincs fedezet bizonyos költségekre (RR_3ZO_CSSP_SRB).

18 RR_2NZ_CSSP_SRB, RR_4NT_CSSP_SRB

19 Komoly koncepció született arra, hogy a végzett, tanúsítvánnyal rendelkező néptáncoktatók részére munkahe-lyeket teremtsenek minimálbér juttatásával, amelynek finanszírozásába aztán az önkormányzatokat és egyesü-leteket is bevonnák. A célzott pályázatra az eredetileg tervezett összeg mindössze egyharmada állt rendelkez-ésre, ami a konstrukció átalakítását tette szükségessé (RR_1ZO_CSSP_SRB). Ez a program a helyben maradás ösztönzését szolgálta volna, elkerülve a szakemberek Magyarországra távozását (RR_1ZO_CSSP_SRB).

A régióban meghatározó szerepet betöltő szervezetek – az oktatási támoga-tások kapcsán – arra is fókuszálnak, hogy az oktatók ne vállalják túl magukat a meg-növekedett lehetőségek miatt. A minőségi munka fenntartása érdekében a veze-tők figyelmeztetik a túlzott terhelést vállaló oktatókat: „nem kell ezt erőltetni, hogy most te vállalj még egy csoportot. Aki egyet vállal, az egyet vállal.”²⁰ A túlvállalás ugyanis azzal jár, hogy az oktató „nem tud úgy dolgozni, úgy minőségileg”, és látható, ha a gyerekekkel nem tudnak már kapcsolódni, az a fejlődés stagnálását okozza.²¹

A támogatás tette lehetővé, hogy a szervezetek magyarországi, erdélyi és felvidéki szakembereket és koreográfusokat is hívhassanak. Ez a sokrétű tudás „nagyon színessé, nagyon értékessé és érdekessé” tette a színpadi megjelenést, amely valóban prezentálja a paraszti kultúrát.²² Az oktatók, zenészek és szakmai partnerek kiválasztásakor a szervezetek a szakmai tudást és a tájegységi jártas-ságot részesítik előnyben, de a gyakorlati megfontolások és a kapcsolati háló is jelentős szerepet játszik. Igyekeznek mindig olyan szakembereket hívni, akik „annak a vidéknek az elismert oktatói”, amelyet éppen tanulni szeretnének.²³ Kiemelten azokkal az oktatókkal dolgoznak, akik Magyarországon elismertek, még akkor is, ha ez magasabb díjazással jár („jó drágán”).²⁴

Érdekességgéppen kiemelhető a doroszlói helyi büszkeség, ahol a szer-vezet nem tart külsős oktatót, és nem is volt rá soha igény. Az ő forrásuk az „ere-deti” hagyomány, amelyet a faluban még élő nagymamák, dédmamák elbeszélé-sei és életvitelszerű tapasztalatai biztosítanak.²⁵ A hagyományörző közegben sok esetben még mindig jellemző, hogy a zenekarok – mintegy a művelődési egyesü-let egyik szakcsoportjaként – ingyen biztosítják a kíséretet, ahogy például a kupu-szini vagy a doroszlói zenekar esetében is. „Hát a hagyományörzőknél őszintén szólva tényleg ingyen megy. [...] De hát hogyha kedveskedünk nekik egy kis napi-díjjal, azért nem fogják elutasítani.”²⁶

A pénzügyi támogatás kiemelt szerepet játszik a regionális kapcsolatok fenntartásában is. Ha nincs fedezet az utazásra, a nemzetközi kapcsolattartás meg-szűnik: „Tehát nálunk mindig úgy nézem, hogy jusson utazásra, vagy elhalnak ezek a kapcsolatok. [...] azt nem fogja a szülő kifizetni. És akkor elhal ez a kapcsolat, és akkor a gyerek szegényebb marad egy élménnyel.”²⁷

A megkérdezettek szerint az eredményes pályázat kulcsa nem feltétlenül a teljes pályázott összeg elnyerése, hanem sokkal inkább a kitűzött célok megva-lósítása és a program minél kisebb kompromisszumokkal történő végrehajtása.²⁸ Sokan úgy vélik, hogy már a támogatás elnyerése is siker, mivel ez azt mutatja, hogy a csoportot számontartják. A kevesebb támogatás érkezését nem élik meg kudarc-ként, hanem megértik, hogy a pályáztató is prioritások vagy korlátozott lehetősé-gek szerint osztja el a keretet.²⁹

20 RR_4NZ_CSSP_SRB

21 RR_4NZ_CSSP_SRB

22 RR_1NT_CSSP_SRB

23 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_3NT_CSSP_SRB

24 RR_2ZO_CSSP_SRB

25 RR_5NT_CSSP_SRB

26 RR_5NT_CSSP_SRB

27 RR_4NT_CSSP_SRB

28 RR_3NT_CSSP_SRB, RR_3NZ_CSSP_SRB

29 RR_5NZ_CSSP_SRB

Általános konszenzus szerint a Csoóri-támogatás nem elegendő az összes költség fedezésére. A program jellege azt sugallja: *„én adom a felét. És akkor a másik felét te odateszed?”* A csoportok különböző stratégiákat alkalmaznak a programok folytonosságának biztosítására. Egyik ilyen a prioritások kijelölése: a program gerincét és a szakmai programokat mindenképp végig szokták vinni. Ilyen esetekben az elhúzódó beruházások és beszerzések esnek ki vagy halasztódnak, hiszen a szakmai munka a legfontosabb.³⁰ A cél, hogy mindig a legjobbat hozzák ki a rendelkezésre álló keretből. Ez magában foglalja a források átcsoportosítását, szűkösebb büdzsével történő munkát és több saját erő, energia befektetését.³¹ Amennyiben a támogatás nagyon kevés, a csoport vagy kipótolja más forrásból, vagy lejjebb veszi a büdzsét, és a tervezettnél kevésbé értékes, olcsóbb dolgot vásárol.³² A csoportok nagyon igyekeznek, hogy anyagi okokból soha ne kelljen lemondani például egy utazást, ahova meghívást kaptak.³³

A felmérésben részt vevő, a tárgyalkotó területen pályázó egyesületek a Csoóri Program által a saját viszonyaikhoz képest kiemelkedő eredményeket értek el. Az egyik egyesület legfontosabb eredménynek a saját fazekasműhelyük teljes felszerelését tartja (nyújtóasztal, elektromos és lábbal hajtós korong vásárlása, raktárhelyiség építése), melyet éveken át fejlesztettek. Mivel van helyben egy képzett fazekasuk, így a felszerelt műhellyel a hátuk mögött tudnak a különféle képzésekre, foglalkozásokra, bemutatókra fókuszálni.³⁴ A másik egyesületben a Kézműves Örökség Egyesülettel való többéves szoros együttműködés kialakítását tartották a legkiemelkedőbbnek (közös táborok, képzések, alkotóműhelyek, közös pályamunkák, teljes kollekciók létrehozása). A hízműtáborait kifejezetten úgy időzítik, hogy egy tábor szerveznek helyben és egy tábor a magyarországi partnernél: a két táborban ugyanazt a témát dolgozzák fel, vagyis egymás folytatása a kettő, a két szervezet tagsága pedig elmegy a másik táborába. A táborok keretében magyarországi oktató segítségével ismerkedtek meg a mintagyűjtés és -tervezés módszerével, amely *„ugrásszerű fejlődést jelentett a csoport munkájában”*. A kézimunkacsoport elkészítette a helyi református templom textíliáit (kun hímmel), majd a faluban felgyűjtött fehérhímmel feldolgozásával, immár saját tervek alapján készülnek a katolikus templom textíliái is. Ugyanakkor az eszközbeszerzés is fontos: varrógépeket, asztalokat és alapanyagokat vásároltak. (A varrógépek különösen jól hasznosulnak, mivel a kézimunkacsoport tagjai a néptáncscsoport számára is el tudják készíteni az egyszerűbb viseleti darabokat.)³⁵

Az oktatóválasztásnál az egyik egyesületnél az a fő elv, hogy mivel van egy helyben élő fazekasuk, rá alapozzák a programokat. A kézművestábor indulásakor leginkább helybéli, környékbeli pedagógusok vezették a foglalkozásokat, később a nevesebb vajdasági kézműveseket hívták oktatni pl. Zentáról, Adárról, Szabadkáról, főleg azokban a szakágakban, amelyekben a környéken nem találtak megfelelő oktatót. A fazekas vonal elindításában Schramm Tibor palicsi fazekas játszott szerepet. Fontosak az egyesület kapcsolatai a Vajdasági Magyar Folklórközponttal, a Békés Megyei Népművészeti Egyesülettel és a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatával (HHH-V) is. Az egyesület fazekasoktatója részt vett mind a Folklórközpont, mind a Békés Megyei Népművészeti Egyesület képzésein, valamint a HHH-V továbbképzésein, így az itt megismert oktatókra (pl. Barcsay Andreára) is számítanak

30 RR_1ZO_CSSP_SRB
31 RR_5NZ_CSSP_SRB
32 RR_3NZ_CSSP_SRB
33 RR_5NZ_CSSP_SRB
34 RVCS_1TA_CSSP_SRB
35 RVCS_2TA_CSSP_SRB

a pályázati programjaikban.³⁶ A másik egyesületnél leginkább a magyarországi partner, a Kézműves Örökség Egyesület ajánlásaira támaszkodnak, és igyekeznek kinevelni a saját oktatóikat, csoportvezetőiket főleg a Vajdaságban elérhető képzési lehetőségek, pl. a Vajdasági Magyar Folklórközpont képzései által.³⁷

Az *eredményes* pályázat fogalmával kapcsolatban a kézművességgel foglalkozó egyesületek vezetőinek elsősorban az a fontos, hogy a szakmai célok megvalósítására (oktatók tiszteletdíja, útiköltség, alapanyagok, eszközök, szerszámok) meglegyen a kellő anyagi keret. Ezeken felül sok mindent meg tudnak oldani önkéntes munkával vagy egyéb pályázati források keresésével, és persze a program módosításával. *„Számunkra inkább az a fontos, hogy [alap]anyagra [legyen pénz], mint hát, majd eszünk bablevest, nem pedig kirántott húst.”*³⁸ *„Sok mindent meg lehet pénz nélkül is valósítani, merthogy a problémamegoldó készségünket ez az ország magasra fejlesztette már, és ez csodálatos egyébként, de bizonyos dolgokat meg nem tudsz meglépni, hogyha nincs kellő keretted rá.”*³⁹

36 RVCS_1TA_CSSP_SRB
37 RVCS_2TA_CSSP_SRB
38 RVCS_1TA_CSSP_SRB
39 RVCS_2TA_CSSP_SRB

4.

A TÁMOGATÁS ÁLTAL KÖZVETLENÜL ÉS KÖZVETETTEN ELÉRT SZEMÉLYEK, CSOPORTOK: OKTATÓK, ZENEKAROK ÉS A KÖZÖSSÉGI IDENTITÁS ERŐSÍTÉSE

A CSSP által támogatott rendezvények közönsége messze túlmutat az aktív tagságon: a fellépések és családi programok a teljes közösséget – a legfiatalabbtól a legidősebbig – mobilizálják, gyakran túlszárnyalva a rendelkezésre álló befogadóképességet.

A programok fő látogatói az aktív tagság, azaz a gyerekek és fiatalok.⁴⁰ A nagy létszámú rendezvények (pl. a Cirkalom Táncegyüttes esetében) a helyi sportcsarnokban kerülnek megrendezésre, mivel a nézőtér 850–900 fő befogadására alkalmas, és ezek a műsorok mindig teltházasak.⁴¹ Kistelepüléseken, ahol a magyarul beszélő közösség korlátozott, a rendezvények a legidősebbektől a legkisebbekig mindenkit megmozgatnak. „*Aki eljön föllépni, annak eljönnek már a szülei, nagyszülei, rokonok, barátok, úgyhogy mindenki ott van.*”⁴²

A szervezetek fókuszáltan olyan rendezvényeket hoznak létre, amelyek szándékosan bevonják a kevésbé aktív tagokat is, ilyenek a családi és szülői táncházak.⁴³ Kisebb megvendéglésekkel igyekeznek megszólítani az aktivistákat és a középkorostályt, mert „*ha nem mozdul meg a középkorostály, a gyerek sem fog megmozdulni*”.⁴⁴ Újvidéken például egy rendezvényen a száz gyerek mellett mintegy kétszáz szülő, nagymama, nagypapa és testvér is jelen van, ami jelentős tömeget jelent.⁴⁵

A szervezeti stratégiák a külső érdekeltek integrációjára irányulnak, noha ez a feladat jelentős kihívásokat rejt magában. Ha bizonytalan a létszám, baráti tánccsoportokat szoktak hívni.⁴⁶ Egyes településeken telítettség tapasztalható a programokkal kapcsolatban, mivel túl sok a rendezvény.⁴⁷

A szórványban a legnagyobb elérhetetlen célcsoport a középiskolás és egyetemista korosztály, mivel az anyanyelven történő tanulás miatt más településeken, kollégiumban laknak.⁴⁸ Az elérhetetlenség oka lehet a rohanó világ miatti időhiány,⁴⁹ de az is, hogy a fiatalok más kultúra felé orientálódnak (pl. a szerb zene felé),⁵⁰ vagy az, hogy a 40–55 év közötti középkorostály valamilyen ismeretlen oknál fogva eleve távol tartja magát a kulturális eseményektől.⁵¹ A legnagyobb veszély a települések megszűnése vagy olyan szintű elnéptelenedése, amely megbénítja

40 RR_3NT_CSSP_SRB
41 RR_1NT_CSSP_SRB
42 RR_2NT_CSSP_SRB
43 RR_3NT_CSSP_SRB
44 RR_2NZ_CSSP_SRB
45 RR_3NT_CSSP_SRB
46 RR_2TH_CSSP_SRB
47 RR_2ZO_CSSP_SRB
48 RR_2NT_CSSP_SRB
49 RR_2NZ_CSSP_SRB
50 RR_4ZO_CSSP_SRB
51 RR_2ZO_CSSP_SRB

a szakosztályok működését. Itt a megoldás az lehet, hogy a megmaradt, erősebb települések beintegrálják a gyengülő közösségeket. Ez a települések összefogásán alapuló közös munka új energiákat hozna és a megmaradás alapja lehet.⁵²

A programok hirdetésében a klasszikus (plakát) és az online (Facebook, Instagram) platformok párhuzamosan működnek. A Facebook nagyon elterjedt, még az idősök körében is sokat számít, ők az eseményekre kapott értesítést személyes meghívásnak veszik.⁵³ A szájról szájra terjedő információ továbbra is döntő a toborzásban, különösen a kistelepüléseken, mivel „*az emberi kapcsolat [...] sokkal jobban működik, mint az internetes akármí. Az hidegebb, ridegebb*”.⁵⁴ Ugyanakkor az online hirdetés is párhuzamosan terjed,⁵⁵ és van olyan vélemény is, amely szerint az online hirdetések aránya 80%, szemben a hagyományos médiában fennmaradó 20%-kal.⁵⁶ A hirdetések eredményét jól tükrözi a közönség létszáma is. A táncházak, képzések és rendezvények vonzáskörzete jellemzően a környező településekre terjed ki. Külföldről érkezők ritkán vannak jelen érdeklődőként; ők legtöbbször felépőként vagy közreműködőként vesznek részt a programokon, amelyeken fontos cél a minél több külsős személy bevonása. Mindezek ellenére kihívás a közönség toborzása és az a félelem, hogy össze fognak-e gyűlni az emberek.⁵⁷

Az, hogy a támogatás lehetővé teszi a szakadt vagy régi ruhadarabok cseréjét vagy az eredeti viseletek szakszerű rekonstrukcióját, szintén vonzerővel bír. Az egyének motivációját növeli a szép, új viseletben való fellépés lehetősége, és a szép viseletbe öltözött táncos pozitív kisugárzása azonnal érzékelhetővé válik a közönség számára is.⁵⁸

Szintén motiváló tényező, hogy a táncosok az adott táncanyagnak vagy műfajnak a legjobb szakembereitől tanulhatnak, így magas szintű, hiteles tudást szerezhetnek, és valóban átélhetik a táncanyag élményét.⁵⁹ Fontos továbbá, hogy a támogatással együtt járó elvárások ösztönzik a csoportokat a folyamatos jó teljesítményre és a minőségi munkára, garantálva a néptáncmozgalom számontartását és létét.⁶⁰

A felmérésben részt vevő, a tárgyalgó területen pályázó egyesületek esetében a programok résztvevői a településről és a környező településekről kerülnek ki általánosságban. Mindkét egyesületnél vannak azonban érdekességek: a kisoroszi kézműves gyermektáborra jellemző, hogy sok Kisoroszról külföldre költözött család a tábor idejére időzíti a nyári szabadságot és a hazalátogatást. Akár 15–20 gyerek is érkezik a táborba ezekből a külföldre költözött családokból. Ezek jellemzően azok a szülők, akik régen maguk is táborlakók voltak. Számukra feltételezhetően az otthoni identitás részét képezheti a kézművestáborban való részvétel.⁶¹ A bácskossuthfalvi hímzőtáborokba pedig a magyarországi kunhímző közösségek-ből, illetve a Kézműves Örökség Egyesület által összefogott csoportokból is jönnek (Kunmadaras, Kisújszállás, Kunhegyes, Törökszentmiklós, Karcag, Túrkeve).⁶²

52 RR_1ZO_CSSP_SRB
53 RR_1NT_CSSP_SRB
54 RR_2NZ_CSSP_SRB
55 RR_5NT_CSSP_SRB
56 RR_2ZO_CSSP_SRB
57 RR_2NT_CSSP_SRB
58 RR_1NT_CSSP_SRB
59 RR_1NT_CSSP_SRB
60 RR_4NT_CSSP_SRB; A gyerekcsoportoknál a szülők hozzáállása jelentős nehézséget okoz, mivel sok esetben hiányzik a felelősségtudat, és „*nem nevelik a gyerekekbe a felelősségtudatot egyáltalán*”, ami a fellépések lemondásához és a közösségi munka széteséséhez vezethet (RR_4NT_CSSP_SRB).
61 RVCS_1TA_CSSP_SRB
62 RVCS_2TA_CSSP_SRB

A programokat az egyesületek nyilvánosan meghirdetik: a Facebookon, plakátolással, a helyi és regionális sajtó, média révén, valamint a szájról szájra való terjedésnek is nagy szerepe van még ezekben a kis közösségekben. A közösségi média platformjait jellemzően nem kezelik olyan tudással és tudatossággal, hogy az eléréseket is kövessék – a Facebookon kívül nem is használnak más felületet. Egy-egy tanfolyamra leginkább új jelentkezők érkeznek. Elégedettek a jelentkezők számával, általában könnyedén feltöltik a tanfolyamok viszonylag korlátozott létszámát (10-12 fő), ezért nem keresik különösebben az új, bevonható embereket.⁶³

Ami a hímző szakág – mint a mai napig szinte kizárólag nők által művelt szakág – szempontjából lényeges lehet, az a kisgyermekes anyák és általában a középkorú nők kiesése bármiféle szabadidős tevékenységből. Sokan vannak pedig, akik szívesen megnézik a népművészeti vagy más kiállításokat, de nem vágnak rá, hogy maguk is alkossanak, vagy esetleg inkább önállóan alkotnak.⁶⁴

A Mester és Inas programról csak nagy vonalakban tudnak a megkérdezett, kézművességgel foglalkozó egyesületeknél. A kisoroszi fazekasoktató inas-ként szívesen részt venne a programban, hogy még inkább elmélyítse a tudását.⁶⁵ Bácskossuthfalván nem találtak rá érdeklődőt.⁶⁶

5. PÁLYÁZATI TAPASZTALATOK

Összességében pozitívan értékelik, hogy nagyon sok szervezet részesül támogatásban.⁶⁷ Úgy tűnik, *„tényleg mindenki, aki él és mozog és pályázik, az meg van támogatva”* – kisebb-nagyobb összeggel, de legalább emberszámba vannak véve.⁶⁸ Azonban aránytalanságokat is látnak. Több forrás is jelzi, hogy a legmagasabb szakmai színvonalat képviselő, felmenő rendszerben dolgozó vajdasági együttesek jelentősen alacsonyabb támogatásban részesülnek, mint a magyarországi, azonos kategóriájú csoportok.

Bár a kezdetek voltak a legvonzóbbak, a kiszámíthatóság értéke is nagy. Az interjúk alapján a támogatás összege később körülbelül azonos maradt, ami megkönnyíti a gazdálkodást és a tervezést. *„Gyakorlatilag mindig körülbelül ugyanakkora támogatást kaptunk a Csoóritól, ami nem rossz, mert az ember ugye megszokja, hogy valamilyen, valamekkora összegre folyamatosan számíthat, és akkor csak ki tudja tervezni a következő évet előre.”*⁶⁹

63 RVCS_1TA_CSSP_SRB
64 RVCS_2TA_CSSP_SRB
65 RVCS_1TA_CSSP_SRB
66 RVCS_2TA_CSSP_SRB
67 RR_3NT_CSSP_SRB
68 RR_3NT_CSSP_SRB
69 RR_3NT_CSSP_SRB

A sikeres pályázat elnyeréséhez elengedhetetlen a kidolgozott koncepció.⁷⁰ Ezt a koncepcionális hátteret a folyamatos, megújuló láthatósággal szükséges megerősíteni. Kiemelten fontos a kapcsolatrendszer fenntartása és az aktív kommunikáció.⁷¹ A szervezetek éppen ezért folyamatosan megjelennek a közösségi médiában, klasszikus újságokban, televízióban és rádióban. A láthatóságot azzal tartják fenn, hogy mindig valami újat mutatnak be. Ez a megújulás a zenészek számára is lényeges, elkerülendő a monotonitást: *„...hogya ne mindig azzal, hogy minden héten megyünk, és akkor kísérik a tánccsoportokat, hogy minden héten csak ugyanazokat a koncerteket játsszuk... Ezt mi mind-mind-mind-mind folyamatosan évente, félévente, három hónaponta változtatjuk ezeket a profilokat, ami mind a népzene igazából, csak kicsikét másképp.”*⁷²

A vajdasági pályázók a többi régióval összehasonlítva is élen járnak a benyújtott pályázatok számában. A túlzott pályázati aktivitás a helyi rendezvények számának növekedéséhez vezet, ami a programok minőségi romlását eredményezheti. Ennek oka részben az, hogy sokan a pályázatokból tartják fenn magukat, de szerepet játszik benne a kényelem is.⁷³ A szervezők a résztvevők számának növelése érdekében a programokat közelebb viszik a célcsoportokhoz: a táncházakat, szemináriumokat közvetlenül iskolákba, óvodákba telepítik, hogy bevonják azokat, akik önszántukból nem vennének részt.⁷⁴

A kisebb közösségekben elkeseredést okoz, hogy a teljes projektmunka – a pályázástól a szervezésig és a logisztikáig – mindössze néhány főre hárul.⁷⁵ Ez megterhelő lehet, és van, amikor az ember úgy van vele, hogy *„máskor nem is fogok pályázni”*, de végül a közösségért, a megmaradásért tovább csinálják, ami azt jelzi, hogy a nehézségek sem befolyásolják tartósan a pályázási kedvet.⁷⁶ Ugyanakkor látszik, hogy a Csoóri-támogatás révén több korosztályos csoport is elindult, de a megnövekedett kiadásokat a támogatási összegek nem feltétlenül követték le, ami szintén negatívan hathat a csoportok fejlődésére.⁷⁷

A felmérésben részt vevő, a tárgyaló területen pályázó egyesületek vezetői szerint a pályázat elnyeréséhez átgondolt, hiteles, megvalósítható szakmai program, reális költségvetés és egy olyan erős szervezet kell, amely rendelkezik a megvalósításhoz szükséges feltételekkel (infrastruktúra, emberi erőforrás). Előnyös, ha a pályázati programok – a különböző szakágak és az egymás után következő körök – egymásra épülnek, hasznosíthatják egymás eredményeit.⁷⁸

70 RR_1ZO_CSSP_SRB
71 RR_1NZ_CSSP_SRB
72 RR_1NZ_CSSP_SRB
73 RR_2TH_CSSP_SRB
74 RR_2TH_CSSP_SRB
75 RR_2NT_CSSP_SRB
76 RR_2NT_CSSP_SRB, RR_1NT_CSSP_SRB
77 RR_1ZO_CSSP_SRB
78 Sikertelen pályázatra csak az egyik szervezetnek volt konkrét saját példája: amikor a szálláshely bebútorozására és diákkirándulásokra pályáztak – bár nem kaptak pontos indoklást, de véleményük szerint valószínűleg a népművészeti szakmai céloktól való eltávolodás, és a turisztikai célok felé való elmozdulás miatt utasították el ezt a pályázati programot. RVCS_1TA_CSSP_SRB

6. A KÖZÖSSÉG FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE ÉS A TÁMOGATÁSI RENDSZER HATÁSAINAK ÉRTÉKELÉSE

A közösség fogalma a pályázati kiírásban és a vajdasági magyar létben sokrétű értelmezést nyer. A válaszadók számára a közösség jelenti magát a táncegyüttest/egyesületet, de vonatkozik az egész településre, illetve a vajdasági magyarságra mint egészre is.⁷⁹

A közösség alapvető lényege az összetartozás, egy csoport, amely ugyanazt szeretné.⁸⁰ Itt, Vajdaságban a közösség legfőbb összekötő kapcsa, talán még a hagyományörzésnél is fontosabb ereje, a magyarként való megmaradás vágya.⁸¹ Újvidéken, ahol a magyarság nem tömbben él, a kulturális szervezetek a nemzet megtartó erejét képviselik, ahol a szülők és a gyerekek is találkoznak, kialakítva egy közösséget.⁸² A nyugat-bácskai régió szórványmagyarsága számára a közösség „a minden tulajdonképpen”, az identitás megmaradásának záloga, a kulturális programok egyetlen kivitelezője.⁸³

Kiemelik, hogy a közösség építésében a helyiek tudnak a leghatékonyabbak lenni, hiszen ők tudják az érdeklődést fenntartani.⁸⁴ A közösségi lét a szülőföldhöz való kötődést jelenti; a cél, hogy minél több szállal kössék a fiatalokat a szervezethez, ezzel gyökeret eresztve a földbe, ami visszatarthatja a családokat a külföldre költözéstől.⁸⁵ A közösséghez tartozás pozitív hatással van az egyénekre is: távol tartja a fiatalokat a „rossz iránytól”, emellett hozzájárul személyiségük, nemzeti identitásuk és szakmai színvonaluk fejlődéséhez.⁸⁶ Különösen a szórványkörnyezetben tölt be kulcsfontosságú szerepet mint a túlélési képesség hordozója és a magyar kulturális szegmensek létrehozásának alapja, biztosítva ezzel az anyanyelvi kultúra folytonosságát.⁸⁷

A pályázat fellendítette az egyesületeket, aktívabbá és a színpadon merészebbé tette kiállásukat, ezzel segítve identitásuk vállalását.⁸⁸ Az esztétikum és a minőség (pl. eszközök, viselet) javítása révén az egyesületek vonzóbbá váltak, ami tagok belépését eredményezte.⁸⁹ A támogatásnak köszönhetően a tagság mérete drámaian megnőtt; volt olyan egyesület, ahol a létszám majdnem ötszörösére, 25-ről 120 főre nőtt a szülői gárdával együtt. Ez a növekedés annak tudható be, hogy a támogatással több tevékenységet tudtak folytatni, és több helyre jutottak el a fiatalokkal.⁹⁰ A növekedés tömegessé tette az egyesületi tagságot, ami növeli

79 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_2NT_CSSP_SRB
80 RR_2NZ_CSSP_SRB
81 RR_2NZ_CSSP_SRB, RR_3NT_CSSP_SRB
82 RR_3NT_CSSP_SRB
83 RR_5NT_CSSP_SRB
84 RR_2TH_CSSP_SRB
85 RR_1TH_CSSP_SRB
86 RR_2ZO_CSSP_SRB, RR_3ZO_CSSP_SRB
87 RR_1ZO_CSSP_SRB
88 RR_1NT_CSSP_SRB
89 RR_1NT_CSSP_SRB
90 RR_2NT_CSSP_SRB

a néptáncos és népdalokat éneklő kisgyerekek számát.⁹¹ A zeneoktatási programoknak köszönhetően a társaságok új lendületet vettek, megerősödött az önbecsülésük, és újra közösségekké formálódtak.⁹²

A felmérésben részt vevő, a tárgyalótó területen pályázó egyesületek képviselői is természetesen fontosnak tartják az erős közösségek meglétét, ápolását. Kisoroszon mint szórványközösségben ez még fontosabb, és minden magyar kulturális és közösségi eseményt egyben a nemzeti identitást erősítő eszköznek is tekintenek. Sajnos Bácskossuthfalva is kicsi és fogyatkozó közösség. „*Én úgy látom, hogy Moravicát a civil szféra tartja életben. Tehát az elnéptelenedés és a fiatalok elvándorlása és a lakosság elöregedése és minden egyéb mellett annak köszönhető, hogy ilyen gazdag élet van a faluban, hogy 24 civil szervezetbe tömörülnek a falu lakosai... És ami másik fontos, hogy ezek a civil szervezetek együtt is működnek, és vannak közös programjaik.*”⁹³ Ugyanígy nagyra értékeli a Csoóri-pályázat segítségével létrejött programok közösségépítő hatását. „*Viszonylag nagyon jó hangulatban teltek el a képzések. Úgy gondolom, hogy utána is valamilyen módon egy ilyen emberi kapcsolattartás, egy ilyen baráti kapcsolat fennmaradt.*”⁹⁴ Bácskossuthfalván azt is kiemelték, hogy a kézimunkacsoport tagjai többségben igazi csapatjátékosok, maguk az alkotások is sokszor több alkotó által készülnek, és így a közösség erejét mutatják meg (pl. egy nagy méretű templomi terítő).⁹⁵

Az elnökök gondolkodásában azonban nemcsak a közösségépítés, hanem a hálózatepítés is éppoly fontosnak tűnik. A Csoóri Program hatására mind a saját (kis)régiójuk szervezeteivel, oktatóival, csoportjaival és egyéni alkotóival is szorosabb kapcsolatba kerültek, mind a jelentősebb népművészeti szervezetekkel Vajdaságban és Magyarországon. „*Ha csak a tábortokat veszem alapul, akkor ez egy kiváló alkalom arra, hogy a környékből is eljöjjenek, és hogy ismerkedni tudjanak, illetve hogy kialakuljon egyfajta olyan munka- és baráti kapcsolat, ami aztán mindenkinek a hasznára van. Sok esetben tudunk megoldani dolgokat, pont abból kifolyólag, hogy van egy ilyen kapcsolódás.*”⁹⁶ Véleményük szerint a Csoóri Program által nyújtott anyagi támogatás ezelőtt sosem tapasztalt minőségi fejlődést biztosít az alkotó közösségeknek. A támogatás és az általa kialakult szakmai kapcsolatokat rendkívül inspirálóak, állandó szakmai fejlődésre ösztönöznek, a fejlődés lehetősége pedig igazi lelkesítő erő a csoportok, közösségek számára. „*Majd eljőhet egy olyan időszak, amikor azt mondjuk, hogy közösen pályázunk egy akkora nagy projektre, amely mennyet dönget, [...] Legyen egy nagy cél, legyen egy komoly cél, és akkor így apránként majd odaérünk.*”⁹⁷

A pozitívumok mellett aggályok is megfogalmazódtak. Az egyik félelem a támogatástól való függőség kérdése. Mivel a támogatás hatására jelentősen megemelkedett az oktatók és zenekarok tiszteletdíja,⁹⁸ felmerül, hogy a Csoóri Program megszűnése esetén miből fedeznék a csoportok ezeket a költségeket, ami a teljes néptánc-, népzenei mozgalom megszűnéséhez vezethet.⁹⁹

A pályázati lehetőség kényelmessé is tette az embereket: nehezebben mozdulnak meg és vesznek részt a képzéseken, annak ellenére, hogy rengeteg lehetőség áll rendelkezésre.¹⁰⁰ Hosszú távon fennáll a kockázata annak, hogy a Csoóri-

91 RR_3NT_CSSP_SRB
92 RR_1ZO_CSSP_SRB
93 RVCS_2TA_CSSP_SRB
94 RVCS_1TA_CSSP_SRB
95 RVCS_2TA_CSSP_SRB
96 RVCS_2TA_CSSP_SRB
97 RVCS_1TA_CSSP_SRB
98 RR_2ZO_CSSP_SRB
99 RR_2ZO_CSSP_SRB
100 RR_1NZ_CSSP_SRB

támogatás megszűnése esetén sok műhely bezárna, mivel a fiatalabb generáció már nem azzal az „elvakultsággal” végezné a munkát, mint a korábbi, források nélküli időkben.¹⁰¹ A fiatalok elvándorlása továbbra is a legnagyobb félelem, mivel a Magyarországra került egyetemisták, különösen a művészek, nagy eséllyel nem térnek haza.¹⁰² Ugyanakkor a támogatás nem tud segíteni ott, ahol eddig sem folyt rendes munka; az alkalmi közösségek felbomlanak, míg ahol eddig is színvonalas és kemény munka folyt, ott „aranyat ér”.¹⁰³

További aggály a rivalizáció és a közösségi élettől való elszakadás. Egy vélemény szerint a pályázati rendszer túlságosan nagy hangsúlyt helyez a színpadi munkára és a kiemelkedő eredmények elérésére. Ez a versengés nem tesz jót a mozgalomnak, mert a próbák fontossága megelőzi a táncművészeti élet élményét, ami a csoportok elszigetelődéséhez és a spontán, „szabadabb, táncművésziasabb” jelleg elvesztéséhez vezet.¹⁰⁴

A legösszetettebb nehézséget az eltérő társadalmi igényekhez való alkalmazkodás és a demográfiai helyzet jelenti. Az interjúalanyok szerint a kihívások természetesen változott meg, nem pedig azok nehézsége. A legnagyobb veszély a gyereklétszám csökkenése, ugyanis „*rengeteg a lehetőség*”, és hiába a több pénz, kevesebb gyermek születik, így a pénz nem képes őket megtartani.¹⁰⁵

A CSSP elsősorban hosszú távon segíti a közösségépítést és a megmaradást.¹⁰⁶ A támogatásnak köszönhetően az értékek és a maradandó eszközök (viseletek, balettszőnyeg, hangfalak) a közösségben maradnak, és akár évtizedekig segítik a munkát.¹⁰⁷ A felnőtt táncosok által megszerzett szakmai tudás (koreográfiák, táncanyagok) tovább öröklődik, mivel ők lesznek a jövő oktatói, akik a község más együtteseivel foglalkoznak,¹⁰⁸ hiszen a célok között szerepel a fiatal, helyi szakemberek képzése és hazahívása is. Egy interjúalany megemlíti egykori tanítványukat, aki ma már szakgimnáziumi tanszakvezető Békéscsabán, és akinek hatására több fiatal is megindult a szakgimnáziumi képzés felé: „...*azzal a céllal, hogy befektetésként hazajöjjenek és itthon tudjanak tudást átadni. Ez egy nagyon komoly csepávonal most, amit szeretnénk minél előbb elérni, hogy ezek a fiatalok visszatérjenek és átvegyék tőlünk ezeket a napi próbatartási dolgokat.*”¹⁰⁹

A támogatások finanszírozási szempontból is megtérülést generálnak az anyaország számára, mivel a határon túli szervezetek jellemzően magyarországi szakemberektől vesznek igénybe szolgáltatásokat, ami forrás-visszaáramlást eredményez a magyar gazdaság felé.¹¹⁰

A Csoóri Sándor Program elhozta a biztos építkezés rendszerét Vajdaságba,¹¹¹ s hozzájárult ahhoz, hogy a népművészeti közösségek a kistelepüléseken a legnagyobb lélekszámúak közé tartozzanak, ezzel erősítve a megmaradást.¹¹²

101 RR_1NZ_CSSP_SRB

102 Ennek oka a vajdasági politika közönye, hiszen a táncosok mindaddig csupán „biodíszletek” maradnak, amíg a politikai vezetés nem támogatja a művészeteket. Ezen a helyzeten a politikai hozzáállás gyökeres megváltoztatásával lehetne javítani, különben a mozgalom leépül, hiába van még sok „szívós” ember a közösségben.
RR_1TH_CSSP_SRB

103 RR_2ZO_CSSP_SRB

104 RR_4NZ_CSSP_SRB

105 RR_4NT_CSSP_SRB

106 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_2NT_CSSP_SRB, RR_2NZ_CSSP_SRB

107 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_1NT_CSSP_SRB

108 RR_1NT_CSSP_SRB

109 RR_1TH_CSSP_SRB

110 RR_1TH_CSSP_SRB

111 RR_1ZO_CSSP_SRB

112 RR_4NZ_CSSP_SRB